Symposion
REEKS

De weg naar degene die men eigenlijk is

Gustav Meyrink

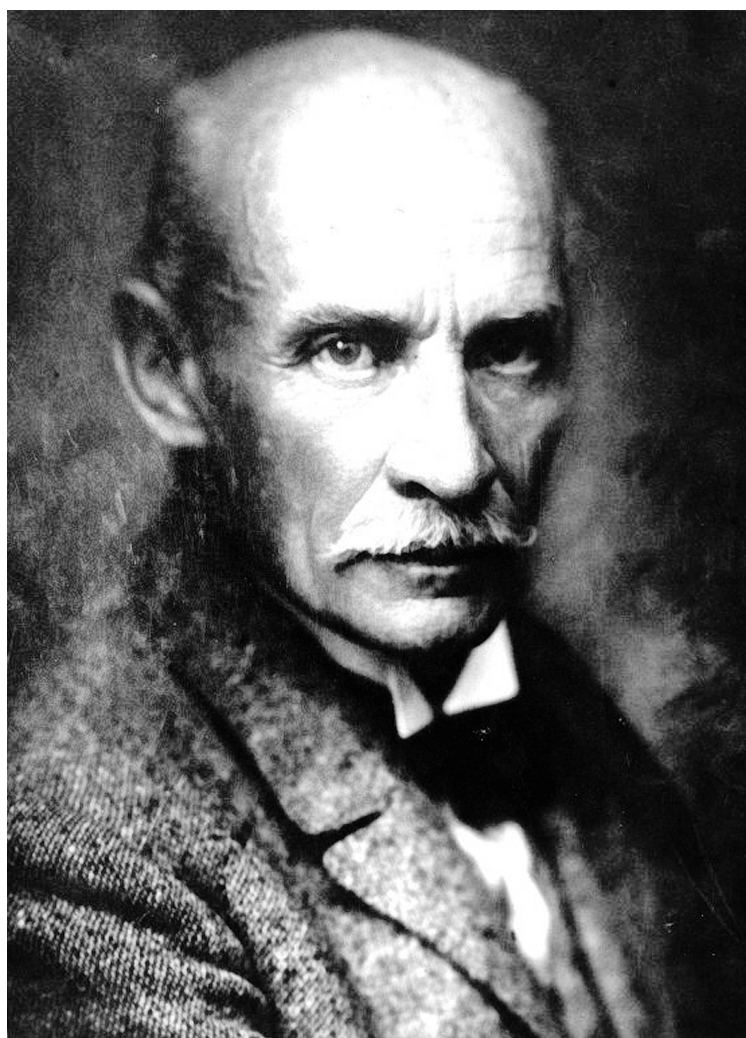
Rozekruis Pers | Haarlem

Gustav Meyrink (1869 - 1932)

Alle persoonlijkheden en stromingen in de Symposionreeks staan in één innerlijk verband. Hun centrale uitgangspunt, dat een schat aan individuele variëteiten vertoont, is één en hetzelfde. Zij trachten de universele grootheid van de mens, de mens als afspiegeling van de ene geest, de al-goede, kenbaar te maken. Ze willen hem door praktische levensdaad opnieuw tot geboorte stuwen.
Als geen ander heeft Meyrink zelf zijn weg gebaand naar het leven van de geest. Als zoeker, individualist, schrijver en sceptisch artiest is hij hét voorbeeld voor de moderne zoekende mens.
Hij noemt zichzelf: 'magisch-suggestief' levenskunstenaar en zijn opvatting van literatuur: 'magie-suggestie'. Met de beelden, gedachten en gevoelens die hij
opwekt, wil hij de lezer tot in zijn diepste innerlijk raken. Op onnavolgbare wijze komen al zijn romans uit bij de bron van vreugde over het echte, het oorspronkelijke, – hij noemt deze: de vermomde gestalte.
Deze is voor iedere mens bereikbaar die de beklemmende krijtkring van het bestaan weet te doorbreken.
Op het Renova symposion was de dynamische geestkracht van deze onvermoeibare zoeker naar de waarheid voelbaar! De teksten van de voordrachten en de begeleidende expositie vinden in deze bundel hun weerslag. Ook zij getuigen van Meyrinks zoektocht naar 'degene die men eigenlijk is'.

P. Huijs

Gustav Meyrink, ‘De weg naar degene die men eigenlijk is’

Gustav Meyrink

'De weg naar degene die men eigenlijk is'

Symposion van het Lectorium Rosicrucianum
Internationale School van het Gouden Rozenkruis

Rozekruis Pers – Haarlem

In de Symposionreeks verschijnen de teksten van symposia die twee keer per jaar gehouden worden door het Lectorium Rosicrucianum, de Internationale school van het Gouden Rozenkruis, op het conferentieoord Renova te Bilthoven.
Deze bundel, deel 19 uit de Symposionreeks, bevat de teksten van het Symposion dat plaatsvond op 3 mei 2008.

ISBN 978-906732-341-3

Rozekruis Pers
Bakenessergracht 5
2011 JS Haarlem

Telefoon (023) 532 38 52
Fax (023) 531 94 53

E-mail: info@rozekruispers.com
Website: www.rozekruispers.com

Inhoud

Woord vooraf

Het voorjaarssymposion op Renova richt de aandacht op Gustav Meyrink, zoeker, individualist, schrijver en sceptisch artiest, omdat het moderne Rozenkruis hem ziet als het prototype voor de moderne zoekende mens.
Zelf noemt Meyrink zich: 'magisch-suggestief' levenskunstenaar. Hij noemt zijn opvatting van literatuur: 'magie-suggestie'. Met de beelden, gedachten en gevoelens die hij opwekt, wil hij de lezer tot in zijn diepste innerlijk raken. Op onnavolgbare wijze komen al zijn romans uit bij de bron van vreugde over het echte, het oorspronkelijke, het goddelijke, dat in het innerlijk van iedere mens verborgen ligt.
Tijdens de derde mei 2008 was op Renova te zien, te lezen en te beluisteren hoe Gustav Meyrink in zijn leven en werk uitvoerig verslag heeft gedaan van zijn zoektocht naar 'degene die men eigenlijk is'.
Meyrink, die geboren werd op 19 januari 1868 en geheel bewust overleed op 4 december 1932, is hét voorbeeld van de zoekende mens in het aanstormende Aquarius-tijdperk. J. van Rijckenborgh zei over hem: «De reden voor onze belangstelling voor hem kan men vinden in het feit, dat de arbeid van Meyrink een verbindende schakel vormt tussen het occultisme en het transfigurisme. Velen, vastgelopen in het occulte beweeg van vele groepen, kunnen door hem de bedoelde verbindende schakel ontdekken en de weg tot het transfiguristische pad van bevrijding vinden.»

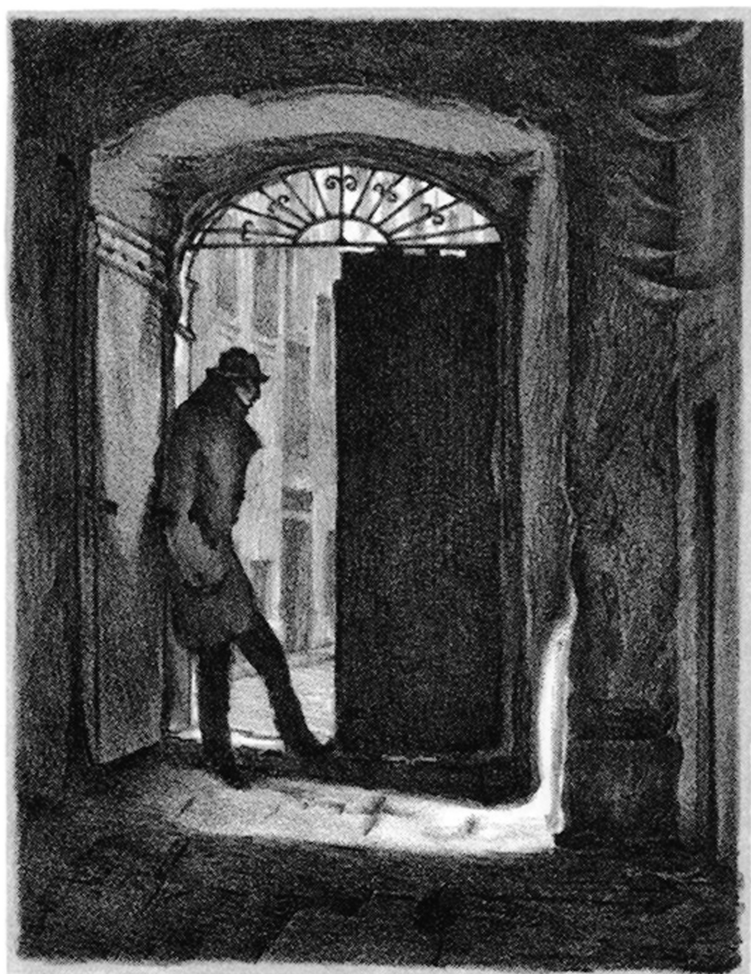
Meyrinks leven kent twee fasen: een fase van een aanvankelijk geslaagd maatschappelijk leven, dat door toedoen van zijn vele vijanden in faillissement eindigt; en een fase van schrijverschap, waarbij hij een sfeer van mysterie oproept, diep spiritueel en met

een volkomen geloof de uiteindelijke opdracht van iedere mens verwoordt: het geestelijke *uit* deze wereld bevrijden.
De moderne mens herkent zich in hem: zoeker, individualist, sceptisch, soms zelfs cynisch. Praktisch alle aspecten van de weg van de moderne esoterische zoeker heeft deze markante figuur aan het begin van de twintigste eeuw onderzocht. Oosterse en Westerse spirituele methoden passeren de revue en zijn verslagen ontvouwen een schat aan informatie. Met zijn geestelijke radar doorbreekt Meyrink het dikke wolkendek van vergissing en misleiding, en laat zijn lezer weer in de vrije spirituele buitenlucht ademen. Want slechts daar kan men de weg vinden naar het eigen innerlijk. Daar, in het innerlijk, 'ziet' Meyrink het gelaat van de 'vermomde gestalte' of de 'oude man', dat wil zeggen: de verborgen grond van het oorspronkelijke zijn, die in het diepst van de mens zelf aanwezig is.
Meyrinks leven is exemplarisch; het is slechts uiterst zelden dat een zoeker langs alle paden van het esoterische levensveld trekt – om uiteindelijk als vinder te eindigen. Scherpzinnig ontleedt hij het bedrijf aan gene zijde. Hij heeft een weg gebaand voor alle werkelijke zoekers, die hun veel tijd en leed kan besparen. In de moderne tijd is het de zoeker gegeven – mede dankzij de werkzaamheid van de atmosferische verandering die de schrijver zeker voorvoelde – praktisch te mogen beginnen waar Meyrink eindigt.

Peter Huijs

Wij leven slechts voor de volmaking van onze ziel; wie
dit doel voortdurend in het oog houdt, er altijd aan
denkt en het immer voelt zo dikwijls hij iets begint of
besluit, die zal spoedig een zekere kalmte verkrijgen en
op een onbegrijpelijke wijze zal zijn lot veranderen.
Voor hem die arbeidt als een onsterfelijke – niet om
iets te verkrijgen dat hij wenst te bezitten (dat is een
doel voor geestelijk blinden), maar op de opbouw van de
tempel van zijn ziel – die zal de dag zien, al zij het ook
na duizenden jaren, waarop hij kan zeggen: Ik wil en het
is er; wat ik beveel, dat geschiedt en heeft niet meer de
tijd nodig om langzaam rijp te worden.
Tegenover zo iemand zullen de heiligen arm zijn
aan ervaring, wat zij zullen niet weten wat de
ander weet: dat eeuwigheid en rust hetzelfde
kan zijn als reizen en oneindigheid.

De witte dominicaan, pag. 41.

HUGO STEINER-PRAG 1916

Eerste voordracht

De laatste grens

Frans Smit

Gustav Meyrink was een vurig mens. Hij was vurig in alles: in sport, in duelleren, in converseren, in het zoeken naar spirituele kernwaarden in de grensgebieden van leven en bewustzijn. Hij was ook, aanvankelijk, vurig met zijn pen, of beter gezegd: scherp. Meyrink had, kortom, iets onverschrokkens.

In zijn jeugdjaren en als adolescent leefde hij zich naast roeien, schaken en pokeren ook uit in liefdesavonturen. In een artikel van zijn hand, getiteld *Meine Erweckung zur Seherschaft*, heeft hij het over liefdesaffaires waarin hij verwikkeld was, die uitmondden in steeds weer intens liefdesverdriet. Hij was toen 23 jaar, een gevoelige leeftijd.
Verteerd door sentiment en blijkbaar ook onverschrokken, besloot hij een eind aan zijn leven te maken. In het essay *Der Lotse* (De loods), beschrijft hij wat er toen gebeurde:

> *«Ik zat in Praag op mijn vrijgezellenkamer aan mijn bureau, stak de afscheidsbrief die ik aan mijn moeder geschreven had, in de envelop, en greep naar de revolver die voor me lag; want ik wilde de tocht over de Styx gaan maken, wilde een leven dat mij schraal, waardeloos en troosteloos toescheen, nu en in de toekomst van mij af gooien. Op dat ogenblik trad 'de loods met de onzichtbaar makende kap voor het gezicht', zoals ik hem sindsdien noem, aan boord van mijn levensschip en gooide het roer om. Ik hoorde een geritsel aan de kamerdeur, en toen ik mij omdraaide, zag ik dat iets wits onder de rand van de*

deur werd geschoven. Het was een gedrukt blaadje. Dat ik de revolver weglegde, het blaadje oppakte en de titel las, kwam noch voort uit opwinding vanwege nieuwsgierigheid, noch uit de heimelijke wens de dood van mij af te schudden – mijn hart was leeg.
Ik las: Over het leven na de dood.
Merkwaardig toeval!, zo wilde een gedachte van mij bezit nemen. Ik bracht echter nauwelijks het eerste woord over mijn lippen. In toeval heb ik sindsdien nooit meer geloofd, wel in ... loodsen.»

Het foldertje dat Meyrink in zijn hand hield, was afkomstig van een occulte boekhandel; het ging over allerlei onderwerpen als spiritisme, toverij, magie, enzovoorts. Hij schrijft:

«De vurige wens zulke zaken met eigen ogen te zien, ze met eigen handen te grijpen, op hun echtheid te beproeven en de geheimen die eraan ten grondslag liggen te doorschouwen, vlamde in die nacht tot een niet te stillen dorst naar kennis in mij op. Ik nam de revolver als een voorlopig onbruikbaar geworden voorwerp en sloot hem op in een lade. Ik bezit hem tot op de dag van vandaag. Hij is aan roest gestorven en zijn trommel draait niet meer, zal nooit meer draaien.»

Van toen af aan ging zijn lot 'galopperen'. Meyrink begon aan zijn lange en avontuurlijke speurtocht door de grensgebieden van leven en dood, van het zichtbare en het onzichtbare, van onbewustheid en bewustzijn. Het was niet zo, dat zijn plotseling opgewekte belangstelling voor de grensgebieden, voor het occulte of de arcane wetenschappen, helemaal uit de lucht kwam vallen. Van kindsbeen af had hij visoenen. Zijn helderziende gave had toen nog een spontaan karakter, later heeft hij geleerd die te hanteren.

De vurigheid en de overgave waarmee hij na die radicale wending

in zijn leven de grensgebieden met zijn niet te stillen dorst naar kennis ging bestoken, hebben hem altijd als een tweede natuur begeleid. Psychologisch verklaarbaar vanwege zijn buitenechtelijke afkomst en het stigma dat hij daardoor in de eerste levensjaren met zich moest dragen, uitte die drang zich in zowel zijn schrijversschap als zijn leven. Als schrijver was hij berucht door de scherpe satire en de onverbiddelijkheid waarmee hij lieden die in zijn ogen oplichters waren op spiritueel terrein, ontmaskerde.

Als kunstenaar, voor wie leven en schrijven op het laatst volledig samenvielen, ontwikkelde hij zich langs de soms grillige lijnen van twee spanningsbogen. De eerste spanningsboog is die tussen leven en dood; de tweede tussen sterfelijkheid en onsterfelijkheid.

De eerste spanningsboog, die tussen leven en dood, is eigen aan elke grote kunstenaar. Men denke bijvoorbeeld aan de vorig jaar overleden schrijver Jan Wolkers, die schreef met het perspectief van de dood voor ogen. Voor Meyrink betekende het niet dat het thema dood of sterven centraal in zijn oeuvre stond – eerder in tegendeel. Wel komt het lugubere en het macabere veel voor in de korte verhalen die hij in de begintijd van zijn carrière als auteur schreef. Hij schreef echter niet, zoals zijn vriend en illustrator Alfred Kubin, een roman over 'gene zijde'. Hij was geen *fin-de-siècle* figuur; geen vertegenwoordiger van de 'zwarte romantiek' of van andere decadente uitingen die aan het einde van de 19e eeuw welig tierden in de Midden-Europese hoofdsteden Wenen en Praag. Daarvoor was hij te vurig. Meyrink was een in alle opzichten 'levend mens – hier en daar'.

De eerste grote spanningsboog manifesteerde zich in de drang om grensoverschrijdend te willen zijn. Daarin was hij èn modern, een echte pionier, èn een kind van zijn tijd. Een kind van zijn tijd, omdat er in zijn tijd veel kunstenaars waren die het occulte, het geheime en onzichtbare omarmden. In het eerste kwart van

de 20ᵉ eeuw waren veel van hen geïnspireerd door bijvoorbeeld de theosofie en de boeken van H.P. Blavatsky – componisten, schilders, architecten, dichters – die de grenzen van het zichtbare en kenbare opzochten èn tot voorbij die grenzen trachtten door te dringen. Wat toen voorbestemd was voor een elite, is nu bijna gemeengoed geworden. Het op zichzelf teruggeworpen worden en alles wat daarmee samen gaat, was modern, zeker toen. Meyrink streefde altijd naar onafhankelijkheid in oordeel, naar objectivering van andermans en eigen ervaringen. Hij was weliswaar te gast bij talloze spirituele en esoterische groepen en bewegingen, maar vermeed altijd zich ermee te verbinden. Hij ontwikkelde een eigen visie op gebieden als magie, yoga en spiritisme, zonder die aan anderen aan te bevelen. Dat viel niet mee in die tijd. Voor de westerling die de laatste 200 jaar steeds dieper in de materie was afgedaald of voor wie het religieuze een automatisme was geworden, waren die zaken nieuw en onbekend. En er waren, zoals Meyrink schreef, veel oplichters maar ook ingewijden, die allemaal hun leringen hadden en hun volgelingen. Men moest dan ook echt een *privat Person* zijn als Gustav Meyrink, iemand die de achternaam van zijn moeder, Meyer, in Meyrink veranderde omdat hij de naam Meyer met te veel mensen moest delen, om nog onderscheid te kunnen maken.

Het was dankzij zijn vurige en onverschrokken karakter dat hij niets, of bijna niets op occult terrein, uit de weg ging. Daar mogen we hem nu dankbaar voor zijn, want anders hadden we niet van zijn diverse uitstapjes in de grensgebieden kunnen leren. Wat hij in die zin allemaal gedaan heeft, kunnen we hier niet uitvoerig behandelen. Dat zou een lange, hoewel niet saaie opsomming opleveren. De karakteristiek van zijn speurtocht en ondernemingszin op terreinen als spiritisme, goud maken, meditatie oefeningen, yoga, drugs, telepathie – noem maar op – is mijns inziens stukken interessanter. De drang tot onderzoek en het willen vinden van een onafhankelijk oordeelsvermogen, aspecten die wij nu *aquariaans* zouden noemen, zijn het die ons zo sterk aanspre-

ken. Uit Meyrinks verslagen van zijn zoektocht klinkt een gezaghebbende toon; hier spreekt iemand die de grenzen van het burgerlijke leven en van religieuze of filosofische dogmatiek achter zich heeft gelaten, en die zelfstandig het bekende gezegde 'Onderzoek alles en behoudt het goede' in praktijk heeft gebracht. Voor hem gold – en daarin was hij heel modern – *the sky is the limit.* Niet de kreet, maar het onderzoeksterrein, waarop als geen ander geldt dat men daar zijn autonomie kan en moet bereiken. Hoe kan men die zelfstandigheid bereiken, anders dan door ernaar te streven?

Wie of wat, moeten we ons afvragen, is 'de loods met de onzichtbaar makende kap voor het gezicht', of kortweg 'de vermomde'? Welke betekenis heeft deze figuur in Meyrinks leven gehad? Wij willen die vraag nu onderzoeken.
Aanvankelijk, zo schrijft hij in *De verandering in het bloed*, was de vermomde voor hem een vage gestalte:

> *«Zesendertig jaar geleden was het, dat ik die vermomde, geheimzinnige gestalte achter de coulissen van het leven voor de eerste keer bemerkte. Hij gaf mij tekens, die ik lang, lang niet begreep; ik was nog te jong om te kunnen vatten wat de gestalte mij wilde zeggen.»*

Het zou dus lange tijd duren voordat hij werkelijk begreep wat de vermomde hem wilde zeggen. Bij Meyrink was het zo, dat eerst nog oude spanningen moesten worden opgelost, spanningen tussen hem en de bourgeoisie, of 'de geschminkten' zoals hij zijn tegenstanders noemde. Hij moest er eerst achter komen welke rol, welke functie zijn tegenstanders, of die nu de agent Olic of de legerofficieren waren die hij tot een duel uitdaagde, vervulden. Vooralsnog staat zijn leven in het teken van 'vlammend leed'. In de turbulente periode van zijn leven in Praag, speelt hij dan weer de rol van een dandy, dan weer van wat decennia na hem genoemd zou worden, de *angry young man*. Een periode die hij

zou verwerken in zijn scherpe, satirische stukken waarin hij met zijn wel of niet vermeende vijanden afrekent. Deze periode sluit hij af met een echtscheiding, een tweede huwelijk, een faillissement èn een korte gevangenisstraf. Toch kon hij, toen al, schrijven:

«Het hele bestaan is vlammend leed.
Wie dit met wijsheid ziet,
krijgt spoedig genoeg van het triest bestaan.
Dat is de weg tot loutering.»

Er was voor hem nog een lange weg van loutering en ontwaken te gaan. Als schrijver heeft hij niettemin ook grote successen gehad. Vooral zijn eerste roman, *De golem*, sloeg in als een bom en haalde hoge verkoopcijfers. Dit mede dankzij uitgebreide, voor die tijd moderne reclamecampagnes. Het magische thema van de golem, de creatie van een kunstmatig wezen, leefde sterk rond de tijd van verschijning in 1915, getuige de talloze dissertaties, boeken en films die over dit onderwerp verschenen. Opvallend is ook, dat een goedkope pocketeditie van Meyrinks roman stuk werd gelezen door de soldaten in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog. Dit vanwege het simpele feit dat een dergelijk fantastisch en rijk verhaal wegvoerde van de verschrikkingen van de oorlog. Maar er is meer. De loopgraven vormden een grensgebied, een schemerzone tussen leven en dood; de grens tussen overleven en sterven was daar dunner dan waar ook. Bovendien zien we in *De golem* telkens hoe een onzichtbare, onbekende wereld de zichtbare doordringt. Achter de coulissen van het bekende bestaan, verzinnebeeld door het Praagse getto, woekert een geheimzinnig, onderbewust leven. In dat onzichtbare gebied werken zowel angstaanjagende, bedreigende als bevrijdende, verlossende elementen door. Dit moet, bewust of half bewust, velen in die onrustige tijd hebben aangesproken, een tijd waarin daadwerkelijk het onzichtbare bezig was door te dringen in het zichtbare bestaan.

Het was voor Meyrink toen al duidelijk dat het geestelijk ontwaken niet achter de sluier aan gene zijde van het leven lag. In zijn roman *Het groene gezicht*, dat één jaar na *De golem* verschijnt, laat hij de mythische figuur Chidher, de 'eeuwig groene', zeggen: «Wie op aarde niet leert zien, leert het aan gene zijde zeker niet.» De verlossing wacht niet automatisch na de dood. Meyrink rekent daarmee af met een oud, hardnekkig religieus dogma of bijgeloof. Daarom ook waarschuwt hij voor het spiritisme, dat als een 'pestgolf' de aarde dreigde te overspoelen.

Eveneens in *Het groene gezicht* laat hij een van de hoofdfiguren zeggen:

> *«Als je onzichtbare zelf als wezenheid aan je verschijnt, kun je haar herkennen doordat ze een schaduw werpt. Vroeger wist ik ook niet wie ik was, totdat ik mijn eigen lichaam als schaduw zag.»*

En als Meyrink uitspreekt, dat de geheime weg tot wedergeboorte in de geest de verandering van het lichaam is en niet van de geest, dan wordt de weg tot loutering steeds duidelijker. We moeten daarbij meteen aantekenen dat Gustav Meyrink, als esotericus, die een uitgebreide bibliotheek bezat en uit verschillende spirituele bronnen put, niet direct doelt op het ons zo bekende stoflichaam. Hij moet, als iemand die allerlei bewegingen en groeperingen afliep en die blijkens de rijke en secuur gedocumenteerde inhoud van zijn boeken goed op de hoogte was van Chinese, Tibetaanse, islamitische, joodse, hindoeïstische en boeddhistische tradities, de fijnere of ijlere lichamen van de mens bedoeld hebben. Het is een universeel gegeven in de wijsheidstraditie, als de geest in de mens wil ontwaken en wedergeboren worden, hij zelf moet werken aan de loutering van zijn ijlere lichamen. Als een mens daaraan gaat werken, kan zijn lot 'galopperen'. Het onzichtbare krijgt macht over het zichtbare. Het mentale lichaam, maar vooral het astrale lichaam speelt een sleutelrol in

de veranderings- en louteringsprocessen. De essentie is het verlangen van iemand, zijn begeerte. Daarom wordt iemand die serieus vorderingen wil maken, aangeraden een wachter bij zijn gevoelens, gedachten en wil te zetten. Hij moet niet proberen in te grijpen; hij dient allereerst en vooral tot zelfkennis te komen. Door dat inzicht, een inzicht in de schaduwen die zijn lichamen werpen, maar ook in het onzichtbare, geheimzinnige zelf dat hij in wezen is maar aanvankelijk alleen door de schaduwwerking ervan kent, prepareert hij zijn mentale lichaam, maakt het geschikt voor zijn werkelijke functie. Meyrink beging gedurende lange de tijd de vergissing, met zijn persoonlijkheid, zijn ego, in te willen grijpen in de processen van zelfkennis en loutering. Pas aan het eind van zijn leven zou hij die vergissing inzien en toegeven.

Maar al eerder kunnen we aan de hand van zijn literaire ontwikkeling vaststellen en leren uit zijn biografie, dat er een verschuiving van perspectief plaatsvindt. De oude spanningsboog, die tussen begin en eind van het leven, maakt geleidelijk plaats voor een nieuwe: namelijk die tussen sterfelijkheid en onsterfelijkheid. Dit andere perspectief moest geheel op eigen kracht veroverd worden, er kon door Meyrink geen aanspraak worden gemaakt op bestaande geloofsovertuigingen en automatismen. Aan de andere kant moest hij er ook voor waken, als een figuur uit het Faust-verhaal ten onder te gaan. De leerschool van ervaring was bij tijd en wijle hard voor hem. Hij hield bijvoorbeeld een kwaal aan het ruggenmerg over, als gevolg van bepaalde meditatie-oefeningen. Letterlijk door schade en schande wijzer geworden, komt hij ook tot het punt, innerlijke tegenstrijdigheden achter zich te laten. De grootste tegenstrijdigheid, die voor iedereen wel herkenbaar is, is om met het ego de eigen schaduwkanten te willen oplossen.

Parallel met die verschuiving van perspectief zien we in Meyrinks leven een terugtrekkende beweging. Pogingen om bijvoorbeeld

een eigen tijdschrift op te richten, om naar zijn zeggen «de heersende kunstsmaak met de vuist in het gezicht te slaan», worden opgegeven. Hij overleeft een hetze, die deels antisemitisch gekleurd is, tegen zijn persoon. Hij weigert terug te keren tot de familie Varnbüler, waartoe zijn biologische vader behoort, die hem nooit heeft erkend. Hij mag eindelijk officieel de naam Meyrink dragen. In zijn leven liep het zo, dat hij niet alleen figuurlijk maar ook letterlijk een grensbewoner wordt. Hij vestigt zich aan het Meer van Starnberg ten zuiden van München, in het *Haus zur letzten Latern*. Daar wijdt hij zich aan zijn laatste twee grote romans: *De witte dominicaan*, waarvan het originele handschrift hier te bezichtigen is, en *De engel van het westelijk venster*. De man die opbloeide in gezelschappen, die een meester was in de conversatie en die, zoals wordt gezegd, eigenlijk niet graag schreef, bereikt een meesterschap in zijn unieke manier van schrijven, die hij magie-suggestie noemde. Door het gebruik van die methodiek verkrijgen zijn boeken iets bezwerends. Zijn verbale talent stulpt zich om tot een speciale vertelkunst, waar nog bij komt dat hij gelooft dat het woord, uitgesproken of geschreven, een zekere scheppingskracht bezit. Taal hangt direct samen met gedachten; en over gedachten zegt Meyrink:

> *«Nu zijn er echter ook gedachten, namelijk innerlijk voorgestelde of verbeelde gebaren, en die zijn zelfs tovermiddelen, want zij zijn scheppings- of vernietigingswoorden van de ziel.»*

Tegelijkertijd spreekt hij zich duidelijk uit voor het noodzakelijke spirituele karakter van de kunst in het algemeen en zijn eigen creaties in het bijzonder. «Een ingrediënt van een kunstwerk is – althans zo ben ik van mening – dat aan zowel de handeling als aan de handelende persoon een kosmische, diepere zin ten grondslag ligt. Natuurlijk moet deze zin alleen voor de fijngevoelige lezer openbaar worden; opdringerig moet de diepe betekenis nooit werken.» Eduard Frank beaamt dit, als hij zegt: «Meyrink laat ons eraan deelnemen, hoe hij gezocht heeft, welke wegen hij is ge-

gaan.» In *De witte dominicaan* wordt de magie van het schrijven bevestigd in de woorden:

> *«Spreken in geestelijke betekenis is zoveel als scheppen. Schrijven hier op aarde is het vergankelijke van een gedachte neerleggen; schrijven in geestelijke betekenis is: iets graveren in het geheugen van de eeuwigheid. Lezen hier betekent: de zin van iets dat geschreven is tot zich nemen. Lezen aan gene zijde is de grote onveranderlijke wetten erkennen – ernaar handelen ter wille van de harmonie.»*

Een nieuwe spanningsboog houdt ook een nieuwe worsteling in. Het is dan wel zo, dat – zoals we in *De engel van het westelijk venster* kunnen lezen – het uitgangspunt 'de weg vindt jou, jij niet de weg' ook hier weer geldig is. Dat ontslaat een mens echter niet van het doen van enige inspanning. Het gaat hierbij om een zeer subtiele vorm van inspanning, gebaseerd op de paradox zoals verwoord in de aloude taoïstische wijsheid: *wei wu wei*. Oftewel: doen – niet doen. Dit is de weg van het midden, die een balanceren op een dun koord is. Ervaringsvolheid en een geoefend onderscheidingsvermogen zijn hierbij voorwaarde. Men moet ervoor strijden zonder te vechten. Deze magische levenspraktijk zal uiteindelijk leiden tot wat Meyrink noemt: de omzetting der lichten.

Het fascinerende bij Meyrink is, dat al vanaf zijn eerste roman, *De golem*, de thematiek van zijn schrijfkunst tot aan het eind onveranderlijk blijft. De twee hoofdthema's zijn: ontwaken, en de vereniging van het vrouwelijke en het mannelijke, ziel en geest, door middel van alchemie. Pernath, de hoofdfiguur in *De golem*, breekt door tot een werkelijk bewust handelen nadat hij de confrontatie met zijn schaduw heeft doorstaan (in de roman moet hij de golem als dubbelganger in het gelaat zien). Het boek eindigt met het visioen van de hermafrodiet, waarin het mannelijke en vrouwelijke principe verenigd en in elkaar opgelost zijn. In *Het*

groene gezicht wordt het wakker zijn geformuleerd in de zinsnede: «Hij was hier en daar een levend mens.» Daarnaast voltrekt zich in de hoofdpersoon een 'heilig huwelijk', een alchemische bruiloft. Daardoor verwerft een mens de Januskop: hij kan gelijktijdig zien in het hier en het daar, verleden en toekomst, natuur en bovennatuur.

Het is verleidelijk om achteraf na te willen gaan of de schrijfpraktijk van Meyrink met zijn levenspraktijk is samengevallen. Wel geeft hij duidelijk aan wat de omzetting van de lichten in de weg staat. Het heeft alles te maken met het ego, zoals een citaat uit het verhaal *Walpurgisnacht* duidelijk illustreert. Meyrink heeft het daar over het 'Ik' met een hoofdletter, en legt uit hoe de verwarring met het ons bekende ik-je ontstaat.

> *«U bent helaas, zoals bijna alle mensen, van kindsbeen af in de misvatting verstrikt geweest, onder het 'Ik' uw eigen lichaam, uw stem, uw denkvermogen of God mag weten wat te verstaan, en daarom hebt u niet het vaagste vermoeden meer wat uw 'Ik' eigenlijk is. Het 'Ik' stroomt door de mens heen, vandaar dat een ompoling in het denken nodig is om zichzelf in het eigen 'Ik' terug te vinden. Bent u vrijmetselaar? Nee? Jammer. Als u het was, dan wist u dat in bepaalde loges de 'gezel' wanneer hij 'meester' moest worden, achteruit schrijdend in het heiligdom van de meester naar binnen moet gaan. En wie vindt hij daarbinnen? Niemand! Had hij iemand daarin gevonden, dan zou het toch een 'gij' zijn en niet een 'Ik'. Het 'Ik' is de meester.»*

Dit is dus de omzetting der lichten. Het licht van het ego dooft, het licht van het Ik – of het Zelf zo u wilt – gaat branden. Dit geeft ook het uiteindelijke meesterschap, en wel over de materie. Meyrink durft zelfs zo ver te gaan, door te stellen dat men ook meester over het eigen lot wordt. Want, zo schrijft hij:

«Iedereen is een instrument, alleen weet hij het niet. Slechts het 'Ik' is geen instrument; het staat in het Rijk van het Midden *Eigennaam? Al het overige is instrument, het een het werktuig van het ander. Het onzichtbare is het instrument van het 'Ik'.»*

De sleutel ligt in de lichamen van de mens, van de meest subtiele tot het meest grove. Op die eigen, innerlijke gebieden kan een mens de omzetting der lichten helpen plaatsvinden met de methodiek van het *wei wu wei* – doen door niet doen. Of, zoals Meyrink zegt, door weg te doen. «Doe alles weg wat uw lichaam is, dan zal uw 'Ik' als het helemaal naakt is geworden, als een zuivere geest beginnen te ademen.»

De ompoling of omzetting heeft niet alleen gevolgen voor de individuele mens, maar ook voor de mensheid als collectief. «Tot nog toe», staat in *Walpurgisnacht*, «was de grote mensheidssteen een losse steen, uit zandkorrels van verschillende kleuren wanordelijk samengesteld. Nu pas neemt hij de vorm aan die elke afzonderlijke zandkorrel in het klein heeft: hij krijgt de vorm van één enkele, reusachtige mens. Nu voor het eerst vindt de schepping van de mens uit adem en leem plaats. En degenen die 'hoofd' zijn, nuchter, denkend, die zullen samen zijn 'hoofd' vormen. En degenen die 'gevoel' zijn, zacht, tastend, beschouwend, bespiegelend – die zullen zijn 'gevoel' zijn. Zo zullen de volkeren dan samengesteld worden, naar aard en wezen van ieder en niet naar woonplaats, afstamming of taal.» Een even modern als profetisch woord over de eenwording van macrokosmos en microkosmos.

De boodschap die Meyrink in zijn boeken brengt is duidelijk. Centraal staat de vergeestelijking van de menselijke soort. De omzetting van de lichten is daarbij cruciaal. In de praktijk betekent dit – voor Meyrink èn voor ieder spiritueel strevend mens – de transformatie van het ego naar het Ik. Het ego is een tijdelijke, mentale constructie, dus sterfelijk. Het Ik is de eigenlijke kern van het menselijk geslacht, onsterfelijk. Men wordt niet onsterfe-

lijk, want die geestelijke kern is nooit geboren en kan dus ook nooit sterven.

Wanneer tenslotte de ompoling tot in het meest ijle lichaam doordringt, namelijk het causale lichaam, geschieden er twee dingen, die ons mogelijk wonderlijk toeschijnen maar toch natuurlijk zijn. Ten eerste is dat het meesterschap over het eigen lot. Ten tweede de geboorte en vorming van het 'verheerlijkte lichaam', ook wel het *Gouden Bruiloftskleed* genaamd.

Ter verduidelijking van het meesterschap over het eigen lot het volgende. Aan het eind van het leven wachtte Meyrink nog een laatste, grote beproeving. Het was de dood van zijn zoon Harro, onder bijzonder tragische omstandigheden. Of hij zelf niet lang daarna van verdriet gestorven is, weten we niet; volgens zijn vrouw had hij geen levenswil meer. De beproeving van het lot kan men, ook als men meester erover zou zijn, niet ontlopen. De vraag is alleen: hoe draagt men die slag? Dit is een kritiek moment. Ik meen te mogen concluderen dat Meyrink dit moment heeft doorstaan. De 'ander', waarvan hij zei dat *het* dóór hem schreef, de vermomde, de loods, vloeide steeds meer met hem samen. Bepaalde passages die hij jaren daarvoor in *De golem* had geschreven, werden opeens werkelijk. De scène van de verwisseling van de hoeden doet zich na de dood van zijn zoon in werkelijkheid voor; ook de passage waarin rabbi Hillel gelukzalig lacht over de dood van zijn vrouw, krijgt nu iets reëels voor hem. Meyrink vraagt zich verbaasd af: hoe kon ik toen, toen ik deze roman schreef, weten dat er zoiets bestaat?

Hij zou uiteindelijk bij vol bewustzijn de grens van de fysieke dood, het einde van de persoonlijkheid, overschrijden. Zijn vrouw noemde die indrukwekkende gebeurtenis, waarbij hij gezeten voor het venster in zijn laatste momenten de eerste zonnestralen van de ochtend opving, «de grote opstanding van het sterven.» Tegen zijn dochter zou hij, die zich altijd een godlooche-

naar noemde, gezegd hebben: «Zie, er is maar één God: Christus!»

Op de grafsteen van Harro en van hem staat dezelfde spreuk als in het verhaal *J.H. Obereits Besuch bei den Zeitegeln*. Net als op het graf van de 'Filadelfische broeder' staat er: «Vivo – Ik leef.» In zijn woorden: een zeldzame zinspreuk voor een grafsteen...

Over het tweede aspect, de geboorte van het 'verheerlijkte lichaam' of 'opstandingslichaam' kan niet veel gezegd worden. Behalve dat de vorming ervan al in dit leven kan beginnen. In *Het groene gezicht* staat hierover nog het volgende:

> *«Wij weten dat het 'wakker zijn' het ontwaken van het onsterfelijke Ik is, en dat het 'niet slapen' van het lichaam daarvan een natuurlijk gevolg is.»*

En:

> *«Wij weten dat eerst onze geest moet ingaan in de eenzaamheid voor er sprake kan zijn van een verheerlijkt lichaam.»*

Dat is het lichaam dat 'niet slaapt'.

Wat kan er nog meer over gezegd worden? Laat ik hem tenslotte nog één keer aanhalen:

> *«Als je onzichtbare zelf aan je verschijnt, kun je hem (het zelf) herkennen doordat deze een schaduw werpt. Vroeger wist ik ook niet wie ik was, totdat ik mijn eigen lichaam als schaduw zag. Er zal een tijd aanbreken waarin de mensheid lichtende schaduwen op de aarde zal werpen en niet meer zwarte schandvlekken, zoals jij tot nu toe, en aan de hemel zullen nieuwe sterren verschijnen. Draag ook jij ertoe bij dat het licht worde!»*

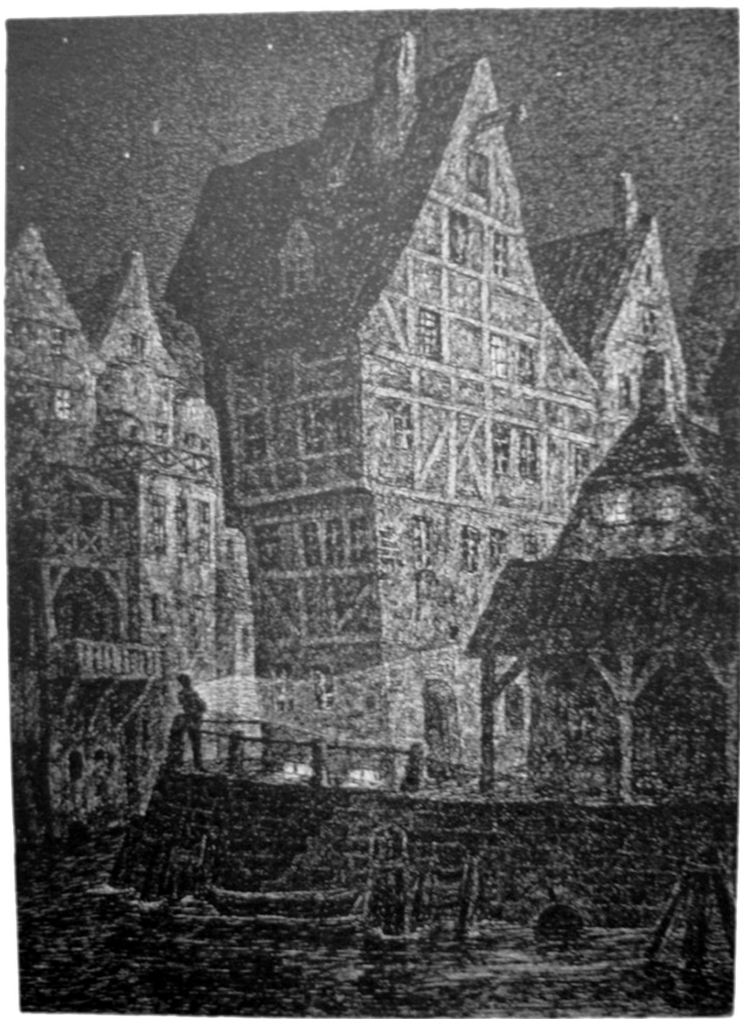
«Alles wat niet uit de geest komt, is dode aarde en wij moeten tot geen andere God bidden dat tot die God die zich in onze eigen ziel openbaart.»

«En u gelooft dat, als ik God aanroep, mijn lot zal veranderen, zoals u zegt?»

«Onmiddellijk! Alleen zal het niet 'veranderen', het zal een galopperend paard worden, dat tot dan toe stapvoets gelopen heeft.» ...

«Als u in ernst wilt dat uw lot galoppeert moet u de innerlijkste kern van uw wezen, zonder welke u een lijk zou zijn – en zelfs dat niet eens – aanroepen en haar bevelen u langs de kortste weg naar het grote doel te leiden – het enige wat het nastreven waard is, hoe weinig u dat nu ook beseft – meedogenloos, zonder rust, door ziekte, lijden, dood en slaap heen, door eer, rijkdom en vreugde heen, steeds maar door alles heen, als een op hol geslagen paard dat een wagen voortsleurt over akkers en stenen, langs bloemen en bloeiend geboomte. Dat noem ik: God aanroepen. Voor een aandachtig luisterend oor moet het zijn als een gelofte.»

Het groene gezicht, p 86

Tweede voordracht

Niet-weten, handelen en alchemie

Frans Spakman

Vrij algemeen wordt aangenomen dat men als mens in staat zou moeten zijn de beperkingen van de tijdruimtelijke dimensie te doorbreken, om meester te worden over zijn lot. Door de juiste handeling op basis van het juiste weten. Als het al mogelijk zou zijn. Gustav Meyrink geeft in zijn essay *De verandering in het bloed* aan dat wat hem betreft de Westerse filosofen falen omdat hun handelen niet door werkelijk weten wordt geschraagd:

> *«Onze Europese filosofen hebben theorieën van ongehoorde diepte opgesteld op het gebied van het bestaan, het leven en de verschijningsvormen van de zichtbare wereld. Zij hebben de juistheid van wat zij ontdekten logisch, soms zelfs wiskundig bewezen. Maar hoe men meester wordt over zijn lot: die weg hebben zij niet aangegeven. De theorieën zijn door een gapende afgrond van de praktijk gescheiden.»*

We kunnen door het produceren van verheven abstracties niet de handelingen genereren die ons vrij maken van noodlot en ongeluk. «Zelfs Kant kon geen kiespijn verlichten», om met Meyrinks eigen woorden te spreken. Zelfs Emanuel Kant, de invloedrijkste filosoof sinds Aristoteles, was niet in staat die grens te naderen.

«Pogingen om zichzelf van de grond af te veranderen in een mens die vrij is en superieur en die toeval en pech – niet alleen ziekten en kwaaltjes – de baas is, worden afgedaan als absolute

waanzin. Vooral door hen die trots benadrukken dat zij de baas zijn over hun wil,» schrijft Meyrink in *De verandering in het bloed.* En het mag duidelijk zijn dat om het lot in eigen hand te kunnen nemen, zodanig dat het gaat 'galopperen' zoals Meyrink dat noemt, men werkelijk zal moeten weten, volstrekt zal moeten weten, om te kunnen handelen.

Meyrinks visie in deze kwam overeen met het bekende woord van de Boeddha: «Weten en vervolgens niet handelen is niet-weten.» Meyrink was mede geïnspireerd door Boeddha.

In de zoektocht naar het bovendimensionale weten en een daarmee overeenstemmend handelen vanuit bevrijdende kennis reikt Meyrink in zijn literatuur veel aan waarmee we ook in onze tijd ons voordeel kunnen doen. Want zijn inzichten gaan uit boven de tijd-ruimte en lossen daarmee de tijdruimtelijke beperkingen op. In feite zijn zij 'universeel'. In onze extreme tijdsomstandigheden zijn deze inzichten derhalve nog steeds van waarde.

'Oplossing' heeft vaak te maken met chemie, letterlijk en figuurlijk. Met alchemie. De 'oplossing' die Meyrink voorzag heeft dan ook met de chemie van het mannelijke en vrouwelijke te maken, zoals we later zullen zien. Hoe lost de tijd op in een al-bewustzijn, dat wel het juiste handelen weet te generen? Dat zelfs vrijmaakt van het lot, het noodlot? Denken we bijvoorbeeld aan Laozi die ter zake zegt: «Hij die goed gaat, laat geen sporen na.» Oplossen is dan opgaan in de 'spoorloze tijd' zoals J. van Rijckenborgh en Catharose de Petri de *Daodejing* interpreteren.

Een proeve van Meyrinks kennis en wijsheid vinden we in zijn novelle *De klokkenmaker*, waarin tijd ook centraal staat. Die novelle is een magistrale zoektocht, een aftasten van slechts één ogenschijnlijk kleine stap in het grensgebied van kennen en kunnen. Op het toppunt van ons weten en handelen. De essentie ligt in de getuigenis, aan het einde van het verhaal: «Het hoogste

weten is niets weten» (summa scientia nihil scire) naar de 'vervolmaking' zoals Meyrink het noemt van «niets meer weten – alles vermogen» (nihil scire – omnia posse).

Meyrink formuleert de paradox ten aanzien van het onvermogen van het westerse denken in *De verandering in het bloed* als volgt: «Wij hebben geen idee van de magische kracht die in een gedachte besloten kan zijn.» Dat westerse filosofen over het algemeen niet magisch (kunnen) denken, daarmee kan men het wel eens zijn, hoewel er ook bij hen voorbeelden zijn die de grens van het tijdruimtelijke konden overschrijden, bijvoorbeeld Giordano Bruno en Baruch de Spinoza. Spinoza's oproep om de zaken in het licht van de eeuwigheid te schouwen is een voorbeeld hoe ons denken een kracht, een magische lading kan verkrijgen.

Het begin dat Meyrink koos is 'niets meer weten', hetzelfde als de filosoof Cusanus in 1440 naar voren brengt in de 'zalige onwetendheid' (in *De Docta Ignorantia*) zoals hij dat noemde. En letterlijk dezelfde tekst: 'de som van alle weten is niets weten' vinden we terug in de *Alchemische Bruiloft van Christiaan Rozenkruis* uit het begin van de 17e eeuw. Alles te herleiden tot de Griekse wijsgeer Socrates, die zich noemde «wijzer dan de anderen, omdat hij wist dat hij niets wist.»

Dat 'het hoogste weten is niets te weten', is tevens de signatuur van *De klokkenmaker*, de maker van het uurwerk waarin dit opschrift in het Latijn is gegraveerd. Meyrink noemt hem 'een waanzinnige'. De uurwerken van die 'waanzinnige' willen een andere tijd aangeven, die onze gebruikelijke klokken niet kennen. Die tijd duidt op een andere, superieure dimensie van de werkelijkheid. De tijd van geluk (net als bij Spinoza) en van het kunnen wijzigen van ons lot. In de novelle laat Meyrink de meester van de andere klokken als een klokkendokter opereren; maar wel een die aan het functioneren van de waanzinnige uurwerken in ons een voorwaarde verbindt die ons nu wel bekend zal voorkomen:

«U moet niet willen weten! Het levende weten komt vanzelf!» Hier wordt nieuwsgierigheid vanuit het ego gezien als vijand van het ware bewustzijn.

Het nulpunt voor ons altijd naar kennis en weten hunkerende wezen is het 'weten niets te weten'. Zolang dat nulpunt nog niet is bereikt, kan het innerlijke kompas niets met ons uitrichten. Dat 'andere uurwerk' staat dan stil, werkt gewoon niet. Daarom is het zo'n belangrijk moment het andere uurwerk, dat nu stilstaat, te ontdekken.

Het repareren van dat andere uurwerk wordt door Meyrink 'het genezen van zieke uurwerken' genoemd. Dit thema vinden we ook terug in het taoïstische denken. Pas als we weten dat het andere uurwerk in ons stil staat en beseffen dat we ons lot niet in eigen handen hebben, 'weten we niets te weten'. Weten dat het andere uurwerk stilstaat en gezien vanuit die superieure werkelijkheid aldus ziek is, kan het bevrijdende inzicht zijn.

Laozi heeft voor dit inzicht in strofe 71 van de *Daodejing* weinig woorden nodig:

Weten het niet-weten, dat is hoog.
Niet weten het weten, dat is een ziekte.
Wie ziek is van die ziekte is niet ziek.
De wijze is niet ziek, omdat hij ziek is van die ziekte.
Daarom is hij niet ziek.

Op dit punt gekomen, kunnen we ons voorstellen dat Meyrink voor de gewone uurwerkbezitter de klokkendokter als een 'waanzinnige' omschrijft! Het vervolg dat Meyrink schetst, is het leren om zieke uurwerken te genezen. Dat is het stadium van 'niets meer weten, alles vermogen'.

Soms wordt het denkvermogen wel met geest aangeduid, wellicht

ten onrechte. Meyrink geeft in ieder geval in de *De witte dominicaan* een zinsnede aan die cruciaal is voor zijn inzicht met betrekking tot ons denkvermogen als mogelijk begin van de geest: «De geheime weg tot wedergeboorte in de geest is de verandering van het lichaam en niet van de geest.» Dit nu komt geheel overeen met wat in de *Alchemische Bruiloft* is beschreven, waaraan Meyrink zijn 'summa scientia nihil scire' heeft ontleend. Door op (al)-chemische wijze het lichaam te (doen) veranderen is onze ziel in staat de geest te ontmoeten. In klassieke taal: «de ziel verandert in een 'wedergeboren ziel', die in staat is de bruidegom tegemoet te gaan.» Dat is een scheikundig huwelijk, een levendig samengaan van ziel (gezien als het vrouwelijke) en geest (gezien als het mannelijke). Dat levert een superfusie op die de ware mens kan openbaren. Het lichaam is de basis: alleen als het lichaam werkelijk verandert, is die wederVereniging met de geest – een nieuwe synthese dus!- mogelijk. Door verandering van het lichaam verandert het bloed en daarmee de ziel, zodat zij haar bruidegom tegemoet kan gaan. De alchemie die zich dan ontwikkelt is de 'koninklijke kunst' van de Alchemische Bruiloft. Meyrinks notie van kunstenaarschap komt hiermee overeen:

> *«Een kunstenaar is een mens, in wiens hersenen het geestelijke, het magische overwicht heeft gekregen, over het stoffelijke [...] De geest heeft, zoals bij ridder George (Joris), de macht over het dier (de draak) verkregen; bij zulk een kunstenaar zakt de weegschaal van het evenwicht van de geest in de verschijningswereld omlaag door eigen gewicht. Dan draagt de geest het gouden zonnekleed.»*

Deze mensen noemt Meyrink de 'gezalfden'. Christiaan Rozenkruis heeft in het verhaal van de (al)chemische bruiloft zoveel extra gewicht door de geest, dat alle tegenwichten op de weegschaal samen niet in staat zijn hem omhoog te krijgen. Zelfs nadat enkele andere personen op die schaal hebben plaatsgenomen, blijkt het 'geestelijke gewicht' van Christiaan Rozenkruis nog steeds te

zwaar! Meyrink heeft het over de nieuwe Lichten, meer speciaal over de omzetting van de lichten. Christiaan Rozenkruis had zoveel 'Licht'gewicht of -gewichten, dat er een soort 'overgewicht' ontstond tegenover de aardse 'zwaarte'gewichten, hoe paradoxaal deze metafoor ook klinkt. Met dat overgewicht aan Lichtkrachten gaat de koninklijke kunstenaar het scheikundig huwelijk beginnen. Nochtans verklaart Christiaan Rozenkruis aan het einde van de bruiloftsgang: «Alles wat ik weet is dat ik niets weet.» Als Meyrink bij monde van de klokkenmaker evenwel zegt: «U moet niets willen weten, het levende weten komt vanzelf», wil dat zeker niet zeggen dat dat 'vanzelf komen' een volstrekte passiviteit betekent.

Zeker in relatie tot de alchemie van het mannelijke en het vrouwelijke hanteert Meyrink een ogenschijnlijk romantisch concept, dat echter heel dynamisch is. Hij zegt namelijk in *Het groene gezich*t (blz. 144) het volgende:

> *«Indien het echter een mens lukt de 'brug des levens' te overschrijden, dan is dat een geluk voor de gehele wereld. Het is bijna meer dan wanneer haar een verlosser zou worden geschonken. Er is slechts één ding van node: een mens alleen kan dit doel niet bereiken, hij behoeft daartoe – een levensgezellin. Het is namelijk alleen mogelijk in het samengaan van mannelijke en vrouwelijke kracht. Daarin schuilt de geheime zin van het huwelijk, die voor de mensheid al sinds duizenden jaren verloren is gegaan.»*

Het is verleidelijk om hierin louter het lichamelijk aspect van het huwelijk als bevrijdend te zien. Nee, de ware levensgezel(lin) is de ziel. Die alleen, in haar gezuiverde vorm, kan «de brug des levens overschrijden.» Maar we weten sinds Ruusbroecs *Geestelike Bruloght*, Valentin Andreae's *Chymische Hochzeit* en Mozarts *Zauberflöte* dat het zich toebereiden voor de vereniging van ziel en geest, het 'samengaan van mannelijke en vrouwelijke kracht'

loutering en beproeving betekent – voor vooral die vrouwelijke kracht teneinde 'hem (de bruidegom) tegemoet te gaan'. Dat is het innerlijke en lichamelijke proces bij uitstek: een scheikundig huwelijk. Dat is een paradox, want scheiden in de scheikunde lijkt het tegendeel van samengaan, om van het scheiden in een huwelijk nog maar te zwijgen. Nochtans is de chemie tussen man en vrouw het grote voorbeeld voor het innerlijke en lichamelijke proces dat de 'geest wedergeboren kan doen worden'.

Voorafgaand aan Meyrink had de Russische filosoof Solovjov aan het einde van de negentiende eeuw in zijn geschrift *Over de liefde* al nader aangegeven hoe dat samengaan van mannelijke en vrouwelijke kracht uitwerkt. We kunnen hierin onderscheiden het stoffelijk lichaam en de fijnstoffelijke lichamen (levenslichaam, astraal lichaam, mentaal lichaam). De polarisaties van die lichamen noemt Solovjov tegengesteld. Later is dat in de esoterie gespecificeerd tot een 'omgekeerd evenredige polarisatie'. Het scheikundig huwelijk – het samengaan van mannelijke en vrouwelijke energie – is aldus een resultaat op alchemische basis van gepolariseerde krachten in meerdere lichamen.

De synthese daarvan wordt poëtisch 'het gouden bruiloftskleed' genoemd, het is de nieuwe ziel, vernieuwd door een alchemisch definitief veranderd begeertelichaam. Juist dat lichaam is namelijk het meest verbonden met de veranderbaarheid van ons samengestelde wezen. In zekere zin zijn wij wat we verlangen en dat stralen we ook uit. Het gereinigde en gelouterde begeerte- of astrale lichaam is als een gouden mantel, als een resultaat van een chemisch proces. Het is het goud van de zon, of ook wel van het omgezette lood. Daarmee bekleed, 'draagt de geest het gouden zonnekleed' om met de woorden van Meyrink te spreken.

Wij dienen aldus ons lichaam, onze lichamen, te veranderen («onze klederen wit te wassen») om hem tegemoet te gaan. Op basis van 'de geheime zin van het huwelijk, die voor de mensheid

al sinds duizenden jaren verloren is gegaan'. We hebben het lichaam en het stoffelijke leven daarbij nodig: het werk moet tijdens het leven worden begrepen en begonnen. Meyrink was daarover in laatste instantie blijkens zijn dagboekaantekening van 7 augustus 1930 ook beslist christelijk geïnspireerd:

«We moeten niet onszelf door yoga veranderen, maar we moeten als het ware God opbouwen of, in christelijke termen: «We moeten Christus niet navolgen, maar we moeten hem van het kruis afnemen!» De oude man die ik altijd in de verte zie, moet ik dus kronen en hem met purper bekleden en hem tot gebieder over mijn leven maken. Ik zie hem nu ook gekroond en bekleed met een purperen mantel! Hoe volmaakter hij wordt, des te eerder zal hij mij helpen. Dan is HIJ dus de ingewijde en ik zal alleen daaraan deelhebben, wanneer en voor zover hij zich ooit met mij zal versmelten. Want eigenlijk is hij mijn diepste en meest wezenlijke ik. 'Hij zal groeien, maar ik zal minder worden'. Dat is de zin van de uitspraak van de Doper.» Zo is uiteindelijk 'HIJ' – als ziel, als zielemens – zijn bruidegom tegemoet gegaan.

Literatuur

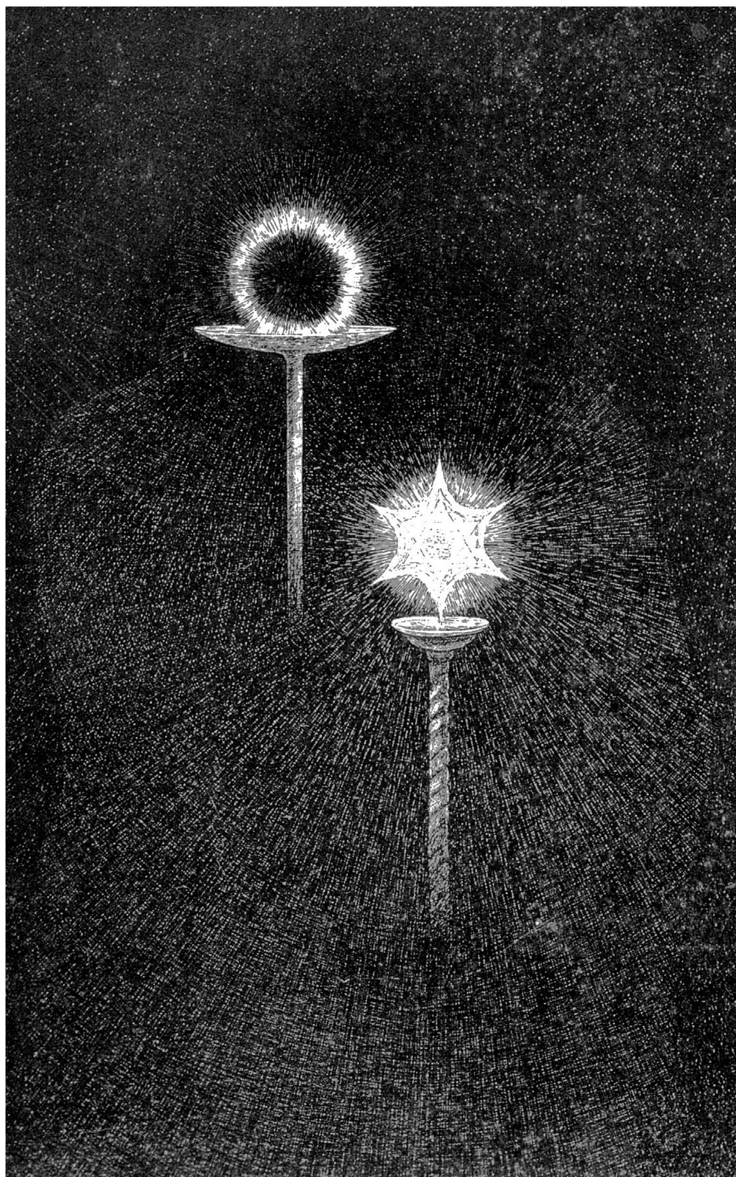
De verandering in het bloed.

De witte dominicaan, p. 62.

Vertaling strofes uit *Daodejing*: Ir J.K.A. Blok. *Tao Te King*. Deventer, zonder jaar.

«Het enige wat waard is om te zoeken is het innerlijkste 'IK', dat Ik dat wij zijn en altijd waren, zonder het geweten te hebben. Dit 'Ik' is altijd subject, is zuivere Geest, vrij van vorm, tijd en ruimte waarmee het zich in brokstukken vermengd heeft. U bent het, maar eerst nog potentieel, nog niet bewust. Wanneer u het zich bewust wordt, staat u, zolang u nog een dierlijk omhulsel heeft, de magie van het woord ter beschikking... Allereerst moet de weg naar het binnenste worden gegaan...»

Uit een brief (1917)

De keten der levenden

Rien Goud

«De Christus in mij moet vrijkomen en ik moet minder worden'

In de boventitel van dit artikel kunnen we de essentie vinden van het resultaat van de spirituele zoektocht van Gustav Meyrink (1868-1932) naar de aard en de betekenis van de twee vormen van bewustzijn die hij als 24-jarige in zichzelf ontdekte. In de artikelen, novellen en romans schreef hij over zijn ervaringen. Zijn schrijfstijl en de uitwerking van zijn ideeën in beelden en gebeurtenissen zijn duidelijk tijdgebonden. Echter wat daarin naar voren komt over zijn zoektocht naar de relatie van 'het gewone zelf' met 'het ware zelf' en hoe hiermee het levenslot kan worden veranderd, zijn ook van grote waarde voor een ieder die in deze tijd antwoord wil geven op de vraag: 'Wie ben ik nu eigenlijk echt?'

Verschillen in periode maar dezelfde tijdgeest

Want de zoektocht van een mens naar de spirituele zin van het leven wordt niet alleen beïnvloed door aan de persoon gerelateerde en maatschappelijke en culturele factoren, maar ook, en wel in belangrijke mate, door de tijdgeest van de periode waarin hij leeft. Op dit punt is er een belangrijke overeenkomst tussen onze tijd en de tijd van Meyrink. Vanaf ongeveer 1970 ontwikkelde zich een nieuwe vorm van spiritualiteit die wordt aangeduid als 'New Age'. Een spiritualiteit buiten de traditionele kerkelijke organisaties om. De keuze van een spirituele weg werd een volledig persoonlijke. Zo ontstond een levensstijl die in de huidige tijd in velerlei vormen breed in de maatschappij is verankerd.

Reeds in de tijd van Meyrink zijn met deze levensstijl overeenkomstige elementen in het denken en gedrag van met name kunstenaars en intellectuelen herkenbaar. Dit blijkt met name uit de belangstelling die er in die tijd was voor het spiritisme (actief vanaf ongeveer 1840) en de Theosofische Vereniging (opgericht in 1875). Beide bewegingen kenden in die tijd een sterke groei in West-Europa en de Verenigde Staten. Die overeenkomstigheid in levensstijl kan niet worden verklaard door min of meer gelijke maatschappelijke omstandigheden. Die verschillen juist sterk. De oorzaak moet worden gezocht in een onderliggende ontwikkeling.

Aquarius-tijdvak als verbindende schakel tussen Meyrink en de hedendaagse zoekende mens

De aard en betekenis van die onderliggende ontwikkeling is te vinden in de wereldastrologie. Daarin wordt aangegeven dat er vanaf het midden van de 19de eeuw sprake is van een overgang van het tijdvak 'Vissen' naar het tijdvak 'Aquarius'. Het tijdvak van Aquarius begint rond 2100. Maar omdat elk tijdvak fasen kent van opkomst, bloei en verval als gevolg van de toenemende en afnemende planeetinvloeden, is er sprake van een overlap tussen tijdvakken van enkele honderden jaren. Aquarius kenmerkt zich op spiritueel gebied door duidelijk herkenbare elementen. Zo zal, onder andere, de mensheid toenemend streven naar spirituele vrijheid. Men zal ontdekken dat men zelf vorm moet geven aan de relatie met het 'hogere' middels een 'ziel' of een 'hoger' bewustzijn. De spirituele ontwikkeling is daarom de directe verantwoordelijkheid van de mens zelf en niet van de priester of dominee. De dwingende invloed van de kerken zal daardoor verminderen en het spirituele zal in de samenleving belangrijker worden.

Twee vormen van bewustzijn

Door de invloed van Aquarius ontstond in Meyrinks tijd al een groeiende acceptatie van andere standpunten over leven en dood en over de taak van de mens in het leven ten opzicht van het 'hogere', dan die van de traditionele kerken. Het spiritisme en de theosofie in-

troduceerden een fundamenteel andere visie op de samenstelling van de wereld en de mens. Zoals het bestaan van een onzichtbare wereld, die op geen enkele wijze overeenkomt met het vertrouwde beeld van de 'hemel'. Maar zeer veel aandacht ging in die tijd uit naar de opvatting van de theosofie namelijk dat de mens twee vormen van bewustzijn bezit. Deze opvatting stond haaks op de daarvoor door het spiritisme geïntroduceerde visie, dat de mens na de dood in 'een geestelijke gedaante' verder leeft in een andere wereld, aan de 'gene zijde van de sluier'. Alleen het lichaam sterft en het bewustzijn dat de mens bezit, levende in het lichaam, blijft voortbestaan in een 'omhulling' die voor de nog levenden herkenbaar is tijdens sceances.

In de theosofie komt een geheel andere visie naar voren. Hierin wordt wel bevestigd dat er twee werelden zijn: het leven aan 'deze zijde van de sluier' en aan 'gene zijde'. Maar er wordt onderscheid gemaakt tussen twee vormen van bewustzijn, namelijk tussen de 'vluchtige, eindige persoonlijkheid' en het Ego. Het Ego is als een toneelspeler die in verschillende toneelstukken, dat wil zeggen in de opvolgende incarnaties, verschillende rollen speelt, dat wil zeggen verschillende persoonlijkheden heeft. Het Ego drukt zich uit in die persoonlijkheden. Er is dus geen sprake van een voortbestaan van het gewone bewustzijn.

Meyrink en tijdgenoten

Meyrinks zoektocht paste in bovengenoemd kader. Hij wilde vaststellen of er inderdaad twee bestaansvelden zijn, of er één dan wel twee vormen van bewustzijn bestaan, wat de betekenis en samenhang is tussen die twee en wat dat alles betekent voor de levenshouding. Dit waren vragen die niet alleen hij zich stelde. Velen verdiepten zich daarin. Dat gold bijvoorbeeld ook voor Rudolf Steiner (1861 – 1925) en Bô Yin Râ (pseudoniem voor J.A. Schneiderfranken) (1876 – 1943). Rudolf Steiner stichtte de Antroposofische Vereniging. Bô Yin Râ vormde geen organisatie. Hij publiceerde beschouwingen die in brede kring, ook in Neder-

land, acceptatie vonden. Meyrink ontmoette hem rond 1917.

Aanleiding voor Meyrinks zoektocht

Meyrink begint zijn zoektocht op het moment dat hij zich als 24-jarige van het leven wilde beroven. Hij schreef daarover: «Want ik wilde de tocht over de Styx maken, het leven zo leek het mij dat voor de toekomst platvloers, zonder waarde en onbarmhartig is van mij af werpen (in *Aus einem Tagebuch*).» Op dat moment kreeg hij, op een typisch 'Meyrinkiaanse' manier, een pamflet in handen met als titel: *Over het leven na de dood*. Hierin werden de ervaringen beschreven van bekende figuren met paranormale verschijningen. Nu doen zich twee ingrijpende veranderingen in hem voor. Als eerste ontstond bij hem het sterke verlangen om die paranormale verschijningen waarover hij leest in het pamflet ook zelf te zien en te toetsen op echtheid. De oorzaken ervan te leren kennen. Ten tweede werd hij zich voor het eerst bewust dat er *een stem* in hem is. Gedurende de slaap, na de lezing van het pamflet, hoorde hij, als in een droom maar zonder beelden, een tweegesprek. Hij realiseerde zich bij het wakker worden dat hij zelf, dat zijn lippen hadden gesproken. Hij hoorde: «Op deze wijze gaat men niet over de Styx.» Hij ontdekte toen dat er twee vormen van bewustzijn in hem aanwezig zijn.

Essentieel voor de zoektocht die nu aanvangt, is dat Meyrink als het ware wordt voortgedreven door, wordt geleid door die stem. De stem die hij *de loods* noemde. Een stem die soms voor hem 'zichtbaar' werd in de vorm van een 'vermomde' figuur. Het voortgedreven worden leidde er toe dat Meyrink, ook als hij een levensbeschouwing of een methode voor de innerlijke ontwikkeling had gevonden, toch steeds verder bleef zoeken. Hij had soms zelfs de ervaring, in bepaalde levensfasen, dat hij zelf de macht over zijn leven had verloren en dat de Vermomde hem stuurde.

Hij bleef zich kritisch, breed oriënteren en verwierf een enorme kennis van de geheime wetenschappen. Die kritische instelling

was niet alleen een gevolg van zijn karakter, maar was ook kenmerkend voor die tijd: een natuurwetenschappelijke benadering van het occulte. Men wilde 'het onzichtbare' bewijzen en het daarmee voor de 'gematerialiseerde' Westerse mens aanvaardbaar maken. Steiner sprak in dit kader dan ook over 'een geesteswetenschappelijk' onderzoek.

Ambivalente visie op het spiritisme

Hij begon zijn oriëntatie uiteraard bij het spiritisme. Hij constateerde tijdens scéances dat er inderdaad bovennatuurlijke krachten zijn. Bepaalde verschijningen die hij zag, waren echt. Hij concludeerde dat er inderdaad een wereld aan gene zijde is. Maar voor de visie dat spiritisme de poort tot gene zijde is, vond hij geen aanwijzingen. Hij constateerde ook dat er zeer veel bedrog was; dat er veel incompetente mediums waren. Dat mediums vaak niet eens wisten waarmee zij tijdens een sceance in contact kwamen. Hij wijst in zijn geschriften op de negatieve en gevaarlijke kanten van het spiritisme voor de participanten aan scéances en voor de mediums. Dit mede aan de hand van ervaringen van anderen, onder andere van Paracelsus. Desondanks was voor Meyrink het spiritisme van grote waarde voor de samenleving omdat het aantoonde dat er ook een onzichtbare kant van het leven bestaat. Maar zo schrijft hij in *An der Grenze des Jenseits*: «Door de bedriegers zal het spiritisme de wereld hiervan niet kunnen overtuigen.»

Yoga, streven om zichzelf te veranderen middels oefeningen

Meyrink ontdekte dat er in het occultisme ook technieken zijn waarmee de mens zijn bewustzijn kan ontwikkelen. Zodanig ontwikkelen dat de mens tegelijkertijd bewust kan zijn aan deze zijde en aan gene zijde van de sluier. Voor hem hield dat in dat het dagelijkse bewustzijn één wordt met de stem, de vermomde. Het spiritisme is te beperkt. Het richt zich slechts op het leren kennen van verschijningen aan gene zijde tijdens scéances. Hij ontdekte yoga als middel om toegang te krijgen tot dit bovenna-

tuurlijke gebied. Door beoefening van technieken kan men zich daarvoor geschikt maken.

Wat hem met name aansprak in yoga was de idee dat de mens door oefeningen zichzelf kan veranderen. Dat opende voor hem een nieuw levensperspectief. Deze idee paste namelijk bij zijn levensvisie dat de mens veranderbaar is èn dat hij zichzelf moet veranderen. Eén van de conclusies van Meyrink over yoga was toen ook: «Yoga is de zuurdesem van de wijsbegeerte en de filosofie is het meel en het water.» (in: *De verandering in het bloed*). Hiermee bedoelde hij dat door oefeningen de mens fysiek en psychisch kan veranderen waardoor tevens zijn levenslot verandert. Door alleen de wijsbegeerte te bestuderen, door alleen verstandelijk inzicht, verandert de mens niet volgens hem.

Tijdens zijn intensieve zoektocht naar kennis over yoga, die vele jaren duurde, raakte hij meerdere malen het spoor bijster in de veelheid van methoden en adviezen. Hij was vaak onzeker over de weg die hij moest inslaan om yoga op de 'juiste' wijze te kunnen beoefenen. De vermomde vertoonde zich op die momenten niet altijd. Maar dan kreeg hij steeds op wonderlijke wijzen boeken over yoga toegespeeld, of kwam in contact met mensen die hem verder konden helpen. Een situatie zoals dit is beschreven in *De engel van het westelijk venster*, waarin de antiquair Lipotin aan de hoofdpersoon steeds nieuwe methoden of voorwerpen brengt. Het waarom van die onverwachte contacten, of het allemaal toevallig is, dat kan Meyrink niet vaststellen.

Hij was een alerte en kritische beoefenaar van vooral hatha yoga. Hij concludeerde dat voor wat de Indiase yoga betreft er waar dan ook in de wereld geen goede leraren zijn; dat veel literatuur over yoga van onvoldoende kwaliteit was om op de juiste wijze een systeem te kunnen beoefenen; ook dat niet alle yogasystemen zijn aan te bevelen. Dit gold volgens hem evenzeer voor alle overige occulte technieken. Het beoefenen van Indiase yoga en van de oc-

culte technieken had dan ook meermalen voor hem ernstige fysieke gevolgen. Dit ondanks het feit dat hij zich steeds vooraf zo goed mogelijk verdiepte en kennis nam van alle beschikbare literatuur en aanwijzingen.

De oriëntatie in yoga bracht hem uiteindelijk niet wat hij zocht: toegang tot gene zijde en eenwording met de stem, de vermomde. De indruk is dat Meyrink behoed is voor vele onaangename gevolgen door het beoefenen van yoga en occulte technieken. Deels door de invloed van de vermomde, die hem op kritische momenten waarschuwde. Deels door zijn karakter gezien zijn uitspraak in *De verandering in het bloed*: «Een verlatene is hij die zich op anderen verlaat, zelfs als die anderen goden zijn.»

Ervaringen met christelijke yoga

In het zoeken naar de ware yogaleraar kwam hij in contact met een leraar die christelijke yoga onderwees. Meyrink had tot dat moment zich altijd verre gehouden van christelijke groeperingen, omdat hij daar innerlijk weinig affiniteit mee had.

Maar net zoals hij in bepaalde situaties tijdens de oriëntatie in Indiase yoga onzeker was, wist hij hier ook niet of hij met deze leraar moest doorgaan. Er was een teken in zijn droom, maar dat kon hij niet duiden. De vermomde verscheen ook niet. Hij gaat toch, ondanks zijn onzekerheid, met deze leraar in zee. Deze onderwees een mantra-meditatietechniek waarmee 'het ware weten' in het hart vrijkomt. Bovendien zou de leerling met deze techniek het opstandingslichaam van Christus voor zichzelf kunnen ontwikkelen en daarmee het eeuwige leven verwerven. De tekens van de gekruisigde zouden zichtbaar worden als bewijs daarvan.

Om dit te realiseren moet er 'iets van boven worden toegevoegd, dat de verandering tevoorschijn roept'. Met het 'van boven' bedoelde de leraar 'de opgestane Jezus Christus, die de dood had overwonnen'. Zijn leerlingen moesten het beeld hiervan steeds voor ogen hebben.

Niet het beeld van de aan het kruis hangende Jezus, want dat betekent dat Hij blijft hangen, dat Hij moet blijven lijden.

Door het gebrek aan affiniteit met de christelijke levensbeschouwing waren de 13 jaren (tot 1917) dat hij deze techniek beoefende voor hem een lijdensweg. Wel trok Meyrink een belangrijke conclusie. De verandering van het lichaam, van de mens en zijn levenslot, kunnen niet alleen door een techniek, door yoga, worden gerealiseerd. Maar het 'iets van boven', dat voor hem betekende te doorzien wat de vermomde wilde, is daarbij noodzakelijk. Een belangrijke verbreding van zijn visie!

Streven naar 'eenheid' in de mens, het opheffen van alle vormen van schizofrenie

Eerst onbewust en later bewust wil hij een eenheid bewerkstelligen tussen de stem de vermomde en zijn gewone bewustzijn. Het woord yoga betekent 'eenwording'. Meyrink zocht onbaatzuchtig en streefde naar een zo groot mogelijke zuiverheid van denken, willen en gevoelens. Hij ondernam extreme experimenten, vaak met grote fysieke en psychische risico's. Maar tegelijkertijd was hij voorzichtig. Hij kende de uitspraak van de Boeddha: 'Blijf altijd bewust'. Alles wat zou kunnen leiden tot een splitsing van de persoonlijkheid wilde hij voorkomen omdat dat hem van zijn doel afbracht.

Een eenheid maken middels yoga van het waakbewustzijn en de vermomde kon niet anders dan in fasen worden gerealiseerd, zo ervoer hij. Eerst streefde hij naar een eenheid in het dagelijkse bewustzijn. Denken, willen en gevoelens moesten op elkaar worden afgestemd. Voor de invloeden van buiten af moest hij zich leren afschermen.

Daarna wilde hij streven naar een versmelting van het dagelijks bewustzijn met de vermomde. Zo zocht hij het 'hogere' dus niet buiten zich maar in zich. Het goddelijke moest bij hem subject zijn en niet object, niet los van de persoonlijkheid staan. Dat was voor hem een vlucht uit de realiteit en leidde tot, zoals hij dat

noemde, schizofrenie. Het streven van bijvoorbeeld boeddhisten om deze wereld te verlaten was zo'n vorm van schizofrenie, evenals de kerkelijke opvatting dat God ergens in de hemel is. Daarom wees hij ook bhakti yoga af.

Het 'hogere' is dan wel in hem, maar hij ervoer dat de stem, de vermomde niet door zijn gewone bewustzijn kon worden beheerst; hij kon die stem, die hulp, niet zelf oproepen. Zij bleek buiten zijn wilsvermogen te liggen. Zijn streven om de tekens van de vermomde te kunnen zien en te kunnen duiden stelde zeer hoge eisen aan zijn waakzaamheid. Maar ook hier is er onvermogen en een gebrek aan beheersing van de omstandigheden. Als het hem niet lukte om de tekens te duiden dan «stelde het leven zelf zich als uitlegger tussen mij en de vermomde.» Het leven sprak een andere taal. Hij loog en om niet te laten merken dat hij loog, sprak hij bij tijd en wijle de waarheid, zo schrijft hij in *De verandering in het bloed*. Met deze conclusie begon Meyrink aan een nieuwe fase in zijn leven. Tot rond 1917 had hij enorm veel bestudeerd, beoefend. Veel ervaring en inzicht waren in een korte periode als het ware samengebald verkregen.

Meyrink en Bô Yin Râ

De weg tot het volledig samengaan van het gewone bewustzijn met de stem, de vermomde, vond Meyrink bij Bô Yin Râ die hij ergens tussen 1915 en 1917 ontmoette. Het contact met hem moet voor Meyrink zeer belangrijk zijn geweest en heeft zijn levensbeschouwing na 1917 in belangrijke mate mede bepaald.

Bô Yin Râ was al van jongs af aan op zoek naar het bovenmenselijke aspect van het leven. Dat vond hij bij 'De Witte Loge'. Een groep van adepten, priesters van 'de tempel der eeuwigheid' gevestigd in de Himalaya. De adepten wijzen de mens, die zich geestelijk wil ontplooien, een innerlijke ontwikkelingsweg en helpen hem bij het gaan daarvan. De verbinding tussen de adepten en de zoekers komt wetmatig tot stand, als de zoeker een bepaalde zuiverheid van de

wil heeft bereikt en vrij is van zelfzuchtige verlangens. Van zo'n mens verschijnt er in de vijver van de tempel der eeuwigheid een lotusplant met een kiem. De adept ziet dat en ziet ook in de ontwikkeling van de lotus de vorderingen van de zoeker. Maar hij ontmoet de zoeker niet in een stoffelijke gedaante. De adept is een onzichtbare helper. Hij kan als 'een stem' tot de zoeker spreken of als 'een beeld' aan hem verschijnen en zo op kritische momenten raad geven.

Over het optreden van een adept schreef Meyrink in een brief (04/07/1917):

> *«Later verschijnt de 'leider', een mens zoals u en toch quasi zichzelf. Zichzelf voor zover als de figuur die u zult zien, één van zijn magisch veroorzaakte vibratie van uw geestesleven is. Zijn woord klinkt in deze vibratie en slechts schijnbaar uit zijn mond. Echter alleen uw innerlijk is de brug, waarover hij komt...»*

Op die ontwikkelingsweg moet de mens als zoeker middels zijn wil, de vele wilsstrevingen die in de ziel zijn onderwerpen en tot een eenheid maken. Als dat is bereikt verschijnt een knop in de lotus in de tempelvijver. Dan volgt de fase waarin de leerling moet leren luisteren naar hetgeen zich in het midden van zijn hart openbaart. Dit vraagt de grootste concentratie van het denken. Een belangrijk hulpmiddel hierbij is een vorm van het mediteren over woorden uit de heilige taal. Ook weer een vorm van mantra-meditatie. Aan het einde van deze fase zal de knop opengaan. Het moment waarin de geest in de mens – als een in de mens verbijzonderde God – vorm aanneemt. Het gewone bewustzijn versmelt met het nieuwe. De herboren mens vervolgt dan zijn weg in 'het eeuwige' onder leiding van de in-eigen God. Dit alles voltrekt zich binnen het 'Ik' van de mens. Er is hierbij geen sprake van reïncarnatie. Alleen de zoekers die als adept willen terugkeren reïncarneren. Als een mens deze weg niet gaat tijdens het leven zal hij in droomtoestand worden opgenomen in

een ander levensveld. Daaruit zal hij eens worden gewekt en geplaatst worden voor de ontwikkelingsweg.

In een brief (20/04/1917) schreef Meyrink over deze weg:

> *«Het enige wat waard is om te zoeken is het innerlijkste 'IK', dat Ik dat wij zijn en altijd waren, zonder het geweten te hebben. Dit 'Ik' is altijd subject, is zuivere Geest, vrij van vorm, tijd en ruimte waarmee het zich in brokstukken vermengd heeft. U bent het, maar eerst nog potentieel, nog niet bewust. Wanneer u het zich bewust wordt, staat u, zolang u nog een dierlijk omhulsel heeft, de magie van het woord ter beschikking... Allereerst moet de weg naar het binnenste worden gegaan...»*

Meyrink schreef een enthousiast voorwoord bij de eerste druk van *Das Buch vom Lebendigen Gott* (1919). Waarschijnlijk kende hij het manuscript reeds enkele jaren voor de publicatie. De levensbeschouwing van Bô Yin Râ was voor Meyrink een logische volgende stap in zijn innerlijke ontwikkeling. Het gaf hem het perspectief van zijn zoeken, dat tot dat moment beperkt was tot het één worden met de vermomde. Het allerbelangrijkste moet zijn geweest dat de stem en de vermomde werden verklaard en hem zullen voeren tot de geboorte van de God-in-hem. En dat, als gevolg daarvan, het gewone bewustzijn met dit geestelijk bewustzijn zal versmelten. In die staat van zijn is de mens zowel bewust op aarde als bewust in het eeuwige. Dit was ook wat Meyrink voor ogen stond, zij het dan, dat hij aanvankelijk streefde naar een bewust worden in het land aan gene zijde, zoals de spiritisten dit zien.

Ook de samenhang tussen hatha yoga en raja yoga moet hem hebben aangesproken. In de eerste fase van de ontwikkeling is de wil het middel, in de vervolgfase is het de stille gerichtheid op het hart. In een brief (12/18/1917) zegt hij dit ook duidelijk: de tweede fase is geen hatha yoga maar raja yoga: «dus niet verkrampt, zonder dwang en geheel vanzelfsprekend en eenvoudig moet alles gebeuren.»

Men mag aannemen dat de levensbeschouwing en de methoden van Bô Yin Râ vele jaren, waarschijnlijk tot 1930, de basis is geweest voor zijn verdere spirituele ontwikkeling.

Het einde van de zoektocht

«Vandaag, de 7e augustus 1939 's morgens om tien uur, na een nacht lang onverdraaglijke pijn, was het alsof mij plotseling de schellen van de ogen vielen en ik weet nu wat de zin van al het leven in waarheid is. Wij moeten niet onszelf door yoga veranderen, maar wij moeten als het ware een God opbouwen of, in christelijke termen: «We moeten Christus niet navolgen, maar wij moeten hem van het kruis afnemen...»

Meyrink was een complexe persoonlijkheid met een grote spirituele diepgang. Zijn artikelen en literair werk geven daarvan echter een onvoldoende beeld. Het enige wat daarom kan worden geconcludeerd over deze 'plotselinge' ontdekking is, dat dit inzicht bij hem is gegroeid zonder dat hij zich dat bewust was.

De groei van het inzicht zou mogelijk als volgt kunnen worden geschetst. Het beginpunt ligt bij hem bij de beoefening van vooral hatha yoga. Daarin heeft hij een zekere onmacht ervaren, omdat het niet leidde tot het doel. Dan leert hij dat beoefening van yoga 'iets van boven' nodig maakt, namelijk de aanwijzingen van de vermomde. Daarna toonde Bô Yin Râ hem een perspectief dat hem zou voeren naar de verbinding met de God-in-de-mens. Een versmelting van bewustzijn met de in-eigen God. Dit middels raja yoga. In deze fase, met een zo verleidelijke toekomst die door hemzelf, door eigen inspanning, te bereiken is, moet het hem bewust geworden zijn dat niet het ik, in de een of andere vorm, het doel kan zijn van alle inspanning. Daarom de tekst:

> *«Het was verkeerd, en dat is ook de oorzaak van al mijn lijden tot nu toe geweest, dat ik dat alles niet duidelijk wist en geloofde:*

'ik' moest mij vervolmaken, mij en niet hem. Nu weet ik ook waarom de oude man altijd zo onbeweeglijk bleef als een beeld! Omdat ik aan mezelf werkte natuurlijk en niet aan hem.»

Ook de zozeer verlangde uiteindelijke eenwording met de vermomde kan niet worden afgedwongen:

«Hoe volmaakter hij wordt, des te eerder zal hij mij helpen. Dan is Hij dus de ingewijde en ik zal alleen daaraan deelhebben, wanneer en voor zover hij zich ooit met mij *zal versmelten. Want eigenlijk is hij mijn diepste en meest wezenlijke ik. 'Hij zal groeien, maar ik zal minder worden'. Dat is de zin van de uitspraak van de Doper.»*

Hij neemt met deze woorden: «Hij is mijn diepste en meest wezenlijke ik» nadrukkelijk afscheid van de levensbeschouwing van Bô Yin Râ. En ook nog met de woorden: «Bô Yin Râ legde het zo voor mij uit: men zou onmiddellijk alles wat men op deze manier vindt, als het ware moeten opslokken en zich daarmee voeden! Het is juist omgekeerd.»

Hetgeen in deze bijdrage over de zoektocht van Gustav Meyrink naar voren is gebracht doet tekort aan het bijzondere van deze man! Zijn vastberadenheid, zijn trouw aan de innerlijke Stem, aan de Vermomde, zijn moed om steeds verder te gaan ondanks lichamelijk en psychisch lijden, kunnen nooit goed in een beschouwing tot uitdrukking komen. Dat kan alleen worden ondergaan bij het lezen van zijn romans!

Meyrink en zijn romans

Moeten de romans na 1917 worden geduid vanuit de optiek van de levensbeschouwing van Bô Yin Râ? Waarschijnlijk niet. Ook al treft men beelden en verhaallijnen in zijn werk aan die verwant zijn met deze levenbeschouwing, het is zeer aannemelijk dat in de romans het sluimerende groeiende inzicht, zoals genoemd in het dagboek-

blad, reeds naar voren komt. Bovendien gaf Meyrink in *De verandering in het bloed* aan dat hij romans en novellen is gaan schrijven om te kunnen wijzen naar 'de vermomde gestalte' of zoals hij dat schreef: «de onherkenbare man achter de coulissen van het leven.» Het is dus aan de lezer om de inhoud, naar de eigen innerlijke staat van zijn en even kritisch als Meyrink zelf ook was, te verklaren.

Betekenis van Meyrink voor deze tijd

In de huidige tijd, zo kort voor het werkelijke begin van het tijdvak van Aquarius, is de inwerking van kosmische krachten veel sterker en duidelijker merkbaar dan in de tijd van Meyrink. Krachten die het iedere zoeker mogelijk zullen maken de eenwording met de innerlijke Christus te realiseren.

Echter degenen die zoeken vorm te geven aan een persoonlijke spirituele weg worden geconfronteerd met de moeilijkheid van een keuze. Welke levensbeschouwing, welke methode, sluit het beste aan bij datgene wat men innerlijk ervaart? Die keuze is niet eenvoudig. Dit doet velen als het ware 'shoppend' rondgaan bij de vele 'aanbieders'. Alleen al een keuze maken uit de enorme hoeveelheid literatuur geeft problemen. Dit probleem deed zich ook al voor in de tijd van Meyrink. Hij schreef daarover in 1919 in het voorwoord tot *Das Buch der Lebendigen Gott*:

> *«Hoe meer zich de mensheid van nu opent voor het gebied van het occulte, des te warriger lijken de juiste begrippen te worden. Schuld hieraan is de bodemloze oppervlakkigheid en onverschilligheid tegenover alle dingen die met geld verdienen niets van doen hebben en anderzijds het treurige feit dat Jan en alleman – zonder in het minst geroepen, laat staan uitverkoren te zijn – boeken over boeken in de wereld zetten, ja ze zogezegd in galop verliezen, waarvan de inhoud als onkruid de echte rozen overwoekert, die in de wondertuin der geheime inzichten staan.»*

Het is daarom van groot belang dat de zoeker voor zichzelf vast-

stelt waarom hij zoekt. Wat drijft hem of haar tot een spirituele ontwikkeling? Voor Meyrink, die van zichzelf zei dat hij soms helderziend was, was dat de Stem van 'de vermomde gestalte'. Een stem die hij in alle omstandigheden volgde! Het was voor hem de draad van Ariadne die hem uiteindelijk uit het labyrint leidde.

Hij zocht het 'hogere' niet buiten hem, maar in zichzelf. Geen splitsing van de persoonlijkheid, maar éénwording. Daarbij wilde hij altijd bij alles wat hij deed vooraf zo goed mogelijk vaststellen wat de levensbeschouwing, de methode inhield. En bij de toepassing, bij het onderzoek, bleef hij altijd bewust, waakzaam, kritisch! Daarom kon hij de Stem op kritische momenten horen, de figuur van 'de vermomde gestalte' zien!

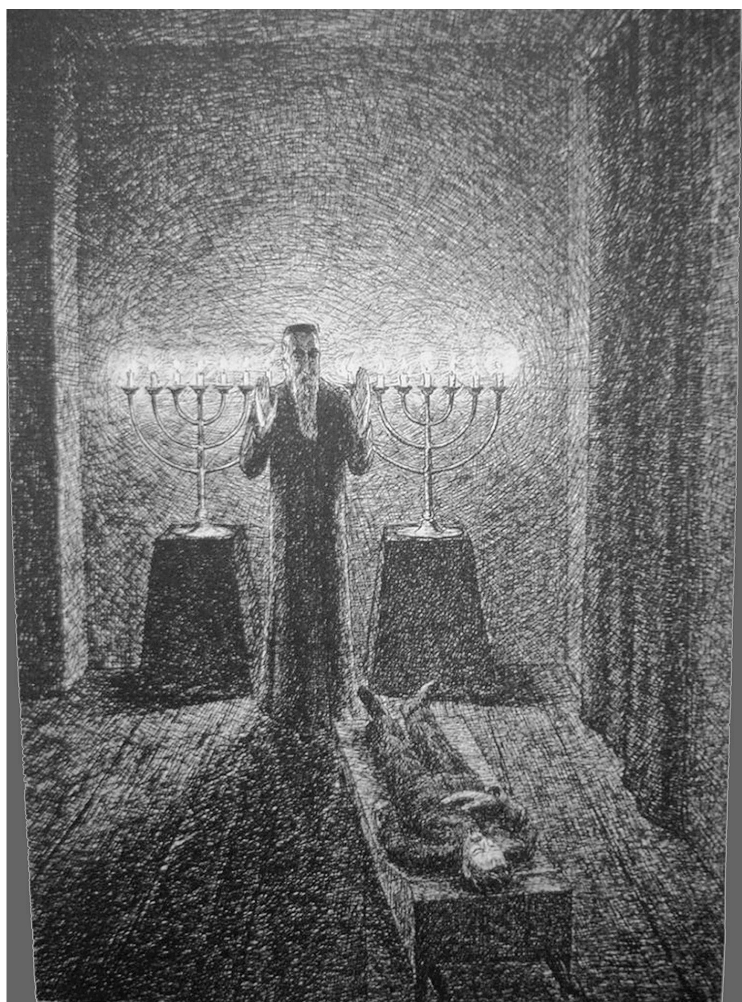
Op die zoektocht wordt voor Meyrink 'de vermomde gestalte' van een vage figuur tot de volledig herkenbare innerlijke Christus. En daaraan parallel wordt de koers die hij volgt steeds meer gericht.

De ervaringen die hij opdeed bij het spiritisme en met yoga, ook de christelijke yoga die al vanaf de middeleeuwen in het westen wordt beoefend, hoeft een serieuze zoeker niet opnieuw door te maken. Methoden die tegenwoordig onder allerlei namen opnieuw worden gepresenteerd: channeling is een actuele vorm van spiritisme; healing omvat toepassingen uit de yoga, ook christelijke yoga, en uit het magnetiseren; denktrainingen zijn afgeleid van mantratechnieken en zo voort; er is echt niets nieuws onder de zon! Alleen de presentatie is anders. Meyrink heeft niet voor niets daarover zo uitvoerig geschreven.

Al die methoden en technieken behoren tot het nu bijna voorbije tijdperk. Bij het nu en bij de komende tijd hoort een andere weg. Een weg die in het innerlijkste zelf begint. In het hart ligt het begin van de draad van Ariadne.

De mensen die hun lot overgegeven hebben aan hun
inwonende geest, staan onder een geestelijke wet.
Zij zijn mondig verklaard, en vrijgekomen van de bevoogding
door de aarde, waarover zij eens zullen heersen.
Wat hun in het uiterlijke leven nog overkomt,
heeft alleen nog betekenis in innerlijk stuwende zin:
alles wat er met hen gebeurt, gebeurt zó,
dat het nooit beter zou kúnnen gebeuren.

Het groene gezicht, p 175

Chronologie Gustav Meyrink

1868, 19 januari, geboorte Gustav Meyrink in Wenen, Mariahilferstrasse, in het hotel *Blauer Bock*. Meyrink is een buitenechtelijk kind van Karl Freiherr Varnbüler, Württembergischer Staatsminister en Maria Meyer, Hofschauspielerin

1874-1880 Wilhelmsgymnasium, München

1881-1883 Johanneum, Hamburg

1883-1888 Gymnasium Praag en Handelsakademie

1888 Bank Meyer und Morgenstern (later zelfstandig bankier Meyer), Praag

1891 Meyrink organiseert de theosofische loge *Zum blauen Stern* in Praag

1893 Sanering van het oude joodse ghetto van Praag (Josefov; Jozefstad). Meyrink trouwt met Hedwig Aloysia Certl

1897 Meyrink leert Philomena Bernt kennen. Hij schrijft zijn eerste verhaal, *Tiefseefische* dat hij niet publiceert omdat hij er ontevreden over is

1901 Meyrink komt in opspraak in de Praagse society; hij publiceert zijn eerste verhaal, *Der heisse Soldat,* in *Simplicissimus*; het is de eerste van vele van Meyrinks bijdragen aan dit gerenommeerde culturele tijdschrift

1902, 18 januari-2 april, *Untersuchungshaft* vanwege vermeend bedrog in bankzaken; op 3 april komt Meyrink weer vrij en wordt hij gerehabiliteerd; zijn bank gaat failliet en hij ziet zich gedwongen Praag te verlaten

1903 Eerste verhalenbundel *Der heisse Soldat und andere Geschichten* verschijnt

1904 Meyrink vestigt zich in Wenen en wordt hoofdredacteur van het tijdschrift *Der liebe Augustin*. De tweede verhalenbundel: *Orchideen* verschijnt

1905, 1 februari, het huwelijk met Hedwig Aloysia Certl wordt ontbonden. Op 8 mei hetzelfde jaar trouwt Meyrink in Dover met Philomena Bernt

1905-1906 Meyrink vestigt zich voor een jaar in Montreux

1906, 16 juli, geboorte van dochter Sybille Felizitas Meyrink in Montreux

1907 Meyrink vestigt zich in München; verkrijgt 31 juli *Bayerische Staatsangehörigkeitsausweis*. De verhalenbundel *Das Wachsfigurenkabinett* verschijnt. Hij begint met het schrijven van zijn eerste roman (*Der Golem*)

1908, 17 januari, geboorte van zoon Harro Fortunat Meyrink in München
Reizen april-juni Gardameer, juli in Praag; augustus in Berlijn, daarna Steckborn, Kanton Thurgau, in Zwitserland

1909/10 Eerste voorstelling van *Der Albino* in het cabarettheater *Die Fledermaus* in Wenen en daarna in München. Juni 1910 brengt Meyrink door in See/Mondsee in Oberösterreich. In december is hij weer terug in München

1909/1914 Meyrink vertaalt de werken van Charles Dickens: *Ausgewählte Romane und Geschichten*, 16 Bände, München: Albert Langen 1909-1914

1911 Meyrink vestigt zich in Starnberg, nabij München in *Das Haus zur letzten Latern*. Meyrink blijft tot zijn dood in 1932 in Starnberg wonen

1912 Premières in München van toneelstukken die Meyrink schreef met Roda Roda

1913 Verhalenbundel *Des deutschen Spiessers Wunderhorn* verschijnt in 3 delen

1914-1918 Eerste Wereldoorlog

1915 Meyrinks eerste grote roman *Der Golem* verschijnt in boekvorm en wordt een bestseller

1916 Verhalenbundel *Fledermäuse* en de roman *Das grüne Gesicht* verschijnen

1917 Antisemitische hetze tegen Meyrink als vermeend joods schrijver door Albert Zimmermann en vele journalisten. De roman *Walpurgisnacht* en *Gesammelte Werke* verschijnen

1918 Feestdag voor Meyrink in het Münchener Schauspielhaus ter ere van zijn vijftigste verjaardag

1919-1920 Meyrink wacht met publicatie van zijn nieuwe roman en werkt aan filmscripts

1921 De roman *Der weisse Dominikaner. Aus dem Tagebuch eines Unsichtbaren* verschijnt

1923 Eerste essaybundel *An der Grenze des Jenseits* verschijnt

1925 Verhalenbundel *Goldmachergeschichten* verschijnt. Meyrink vertaalt Thomas von Aquino, *Abhandlung über den Stein der Weisen*, München-Planegg 1925

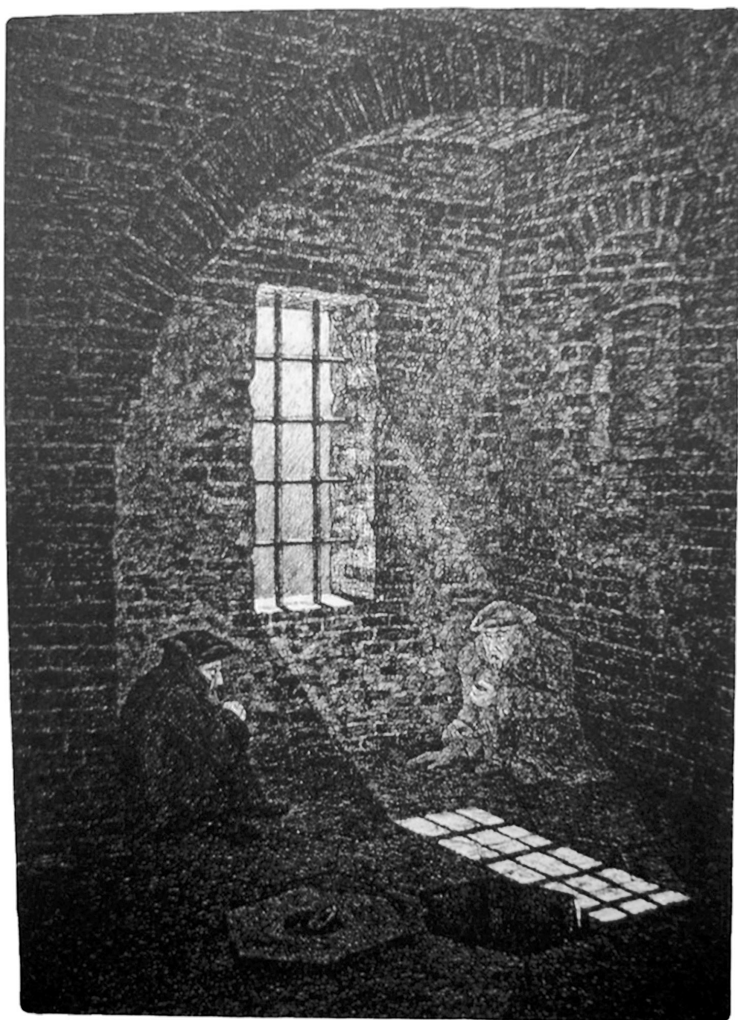
1927 De roman *Der Engel vom westlichen Fenster* verschijnt

1928 Nieuwe verhalen van Meyrink verschijnen in Sport im Bild en andere tijdschriften. Het *Haus zur letzten Latern* wordt verkocht

1932 Dood van zijn zoon Harro (12 juli, zelfmoord); Meyrink sterft 4 december dat jaar. Meyrink wordt op 7 december op het Starnberger Friedhof begraven.

«Hoe het ook zij», leidt Lipotin af, «wat daar voor u in deze armstoel zit, waarin thans mijn nietigheid zit, is meer dan een spook, meer dan een levende vrouw, meer dan een eens vereerde en nu sedert eeuwen vergeten godheid Pontisch, de zwarte Isaïs: het is de meesteres van het bloed in de mens, en wie haar wil overwinnen, die moet het bloed te boven zijn gekomen.»

Citaat uit De engel van het westelijk venster

Ontsluiting van de collectie Gustav Meyrink in de Bibliotheca Philosophica Hermetica

THEODOR HARMSEN

De rijke Meyrinkiana verzameling van de Bibliotheca Philosophica Hermetica in Amsterdam bevat twee topstukken. Na lang zoek geweest te zijn kwam de autograaf van Meyrinks roman *Der weiße Dominikaner* in 1985 naar Amsterdam. Het unieke typoscript van een tot nu in de literatuur onbekende tekst van Meyrink, *Der Mann auf der Flasche. Eine Phantasmagorie über das erwachende Indien* bevindt zich ook in de bibliotheek. De tekst, een filmscript, is niet gelijk aan die van het korte verhaal met de titel *Der Mann auf der Flasche*, dat verscheen in het beroemde culturele tijdschrift *Simplicissimus* in 1904 en datzelfde jaar nog in Meyrinks tweede verhalenbundel *Orchideen*. Naast deze twee bijzonder interessante werken bevinden zich in de verzameling van Joost Ritman ook brieven en andere teksten van Meyrink. Natuurlijk zijn ook vele exemplaren van de eerste drukken van zijn werken aanwezig, vaak presentexemplaren van Meyrink aan vrienden voorzien van een handgeschreven opdracht.

In oktober 2005 verwierf Ritman vervolgens een bijzondere en zeer omvangrijke aanvulling op zijn Meyrink collectie. Het betreft niet één maar meerdere privé verzamelingen die vanaf de jaren veertig (maar voornamelijk na de Tweede Wereldoorlog) opgebouwd en beheerd werden door een aantal Meyrink kenners en verzamelaars. Al deze verzamelingen en correspondenties kwamen gedurende de jaren zestig en zeventig samen toen de verzamelaar Robert Karle ze voegde bij zijn eigen indrukwekkende Meyrink verzameling van primaire en secundaire literatuur, een fotoarchief,

kunstobjecten, schilderijen, gravures en tekeningen, tijdschriften en een uitgebreide Meyrink documentatie. Vervolgens kwam de gehele verzameling naar de Bibliotheca Philosophica Hermetica. Een aantal autografen en bijzondere drukken, waaronder ook een opdrachtexemplaar van de eerste druk van *Der weiße Dominikaner*, zijn recentelijk nog aan de Ritman collectie toegevoegd.

De tentoonstelling die het Meyrink symposion begeleidt is een keuze uit de presentatie van de Meyrink collectie die zal plaatsvinden in de Bibliotheca Philosophica Hermetica (BPH) in oktober 2008. In de bibliotheek in Amsterdam wordt een uitgebreidere keuze gepresenteerd als onderdeel van het project *Ontsluiting van de collectie Gustav Meyrink*.

Een begeleidende catalogus met een uitgebreide bibliografische ontsluiting van de Meyrink collectie wordt bij de opening van de tentoonstelling in de BPH gepubliceerd onder de titel: *Der alte Mann gekrönt und im Purpurmantel. Bibliografische ontsluiting van de collectie Gustav Meyrink in de Bibliotheca Philosophica Hermetica*. Deze publicatie geeft een beeld van Gustav Meyrink en de vriendenkringen (schrijvers en kunstenaars, verzamelaars en uitgevers) die zich om zijn persoon groepeerden in de verschillende Europese steden waar hij woonde en werkte: Praag, Wenen, München en tenslotte Starnberg am See. Meyrinks literaire activiteiten worden gevolgd aan de hand van handschriften, typoscripten, brieven en eerste en bijzondere drukken van zijn werken. De presentatie van de Meyrink collectie in de BPH is voortgekomen uit een inventarisatie van deze rijke verzameling en wil tevens een uitdaging zijn aan de Meyrink onderzoeker of de biograaf die op basis van al het materiaal dat nu voorhanden is en ontsloten wordt Gustav Meyrink voor de 21e eeuw gestalte wil geven, zowel literair als visionair.

De tentoonstelling die dit symposion begeleidt, omvat veertig exponaten. Een tiental hoogtepunten wordt hieronder uitgelicht. Uitgebreidere beschrijvingen van alle exponaten getoond tijdens

het Meyrink symposion zullen worden opgenomen in de catalogus die in oktober verschijnt.

1 Gustav Meyrink, *Der Lotse* en Een dagboekaantekening, 7 augustus 1930, in: *Mensch und Schicksal*, 6. Jg., Nr. 18 (*Zum 20. Todestag Gustav Meyrinks*), 1952
De esotericus Lambert Binder, een belangrijke Meyrink bewonderaar en verzamelaar uit Wenen, publiceerde in het tijdschrift *Mensch und Schicksal* in 1952 een speciale Meyrink aflevering met nooit eerder gepubliceerde autobiografische teksten zoals *Der Lotse* (de piloot) uit de nalatenschap die zich nu bevindt in de Bayerische Staatsbibliothek (BSB) in München. Hij schreef zelf een *Im Memoriam* voor dit nummer. De aantekening, door Binder gepresenteerd als een fragment uit een dagboek, is van bijzonder belang omdat Meyrink zich hier expliciet uit over de betekenis voor hem van het christelijke geloof. Het document in de Staatsbibliothek is geschreven op een los foliovel en heeft geen titel. Het is wel gedateerd maar het is niet duidelijk of het hier wel gaat om een dagboekaantekening. Meyrink heeft verder geen dagboek(en) nagelaten. Wel zijn er enige notitieboeken in de BSB en één in de BPH, maar die bevatten veelal aantekeningen over de romans in wording. De tekst heeft waarschijnlijk behoord tot een groter geheel van autobiografische teksten die Meyrink aan het einde van zijn leven nog wilde publiceren.

2 Gustav Meyrink, *Der Uhrmacher*, herausgegeben mit einem Vorwort von Herbert Fritsche, Praag: V. Neubert und Söhne [1937]
Verzamelaars en kenners van Meyrink hebben lang gezocht naar deze kleine zeldzame uitgave. Het verhaal werd in 1937 door Herbert Fritsche, een bewonderaar van Meyrink, voor het eerst in een zelfstandige uitgave uitgebracht. Er is veel gediscussieerd over de betekenis van het verhaal en de bijzondere positie die het inneemt in het oeuvre van Meyrink. Een Nederlandse uitgave, *De klokkenmaker* is beschikbaar in een uitgave van de Rozekruis Pers.
Meyrink gebruikte graag bondige uitspraken en aforismen. Eén ervan was de spreuk van Christian Rosenkreutz in Valentin Andreae's *Chymische Hochzeit Christiani Rosenkreutz* (1616):
'Summa scientia: Nihil scire'. Deze spreuk verwerkte hij ook in het korte verhaal *Der Uhrmacher*, dat voor het eerst in 1926 werd gepubliceerd in *Simplicissimus*. De spreuk komt ook terug in de latere roman *Der Engel vom westlichen Fenster*. De spirituele inhoud van het verhaal, «eine höchst erweckungsgewaltige, heilverheißende Initiations-Geschichte» ligt volgens Meyrink kenner Lambert Binder dicht bij het late dagboekfragment (zie nr. 1). Volgens Meyrink bezorger Eduard Frank was Meyrink tegen de traditionele voorstelling van God in het joodse en christelijke geloof. De rozenkruiser Willy Schrödter was er echter van overtuigd dat Herbert Fritsche met *zijn* uitgave wilde bewijzen dat Meyrink toch in een christelijke God geloofde:

«M[eines] E[erachtens] ist der Beweis nit gelungen. M[eines]E[rachtens] glaubte GM weder an einen Gott, noch war er ganz 'fertig'.» In 1966 verscheen in Wenen een commentaar op het verhaal door de Weense esotericus en uitgever Arnold Keyserling, *Die Metaphysik des Uhrmachers von Gustav Meyrink*. Keyserling (1922-2005), zoon van de theosoof Hermann Graf von Keyserling, was er door een toehoorder bij een van zijn lezingen over Praagse esoterie op gewezen dat *Der Uhrmacher* «den klarsten Einblick in seine Grundintentionen vermitteln könne. [...] ich sah schon bei der ersten Entzifferung, dass dieses Werk wie kein anderes geeignet erscheint eine Meyrinkrenaissance einzuleiten.»

3 Gustav Meyrink, *Der Golem*, Leipzig: Kurt Wolff Verlag 1916, eerste geïllustreerde druk met 8 lithografieën van Hugo Steiner-Prag (opdrachtexemplaar)
Meyrink publiceerde zijn eerste verhalen in *Simplicissimus* vanaf 1903. Zijn eerste grote succes was de roman *Der Golem*. Het werd een ware bestseller voor de uitgever Kurt Wolff. Vóór het einde van de jaren twintig werden maar liefst 200.000 exemplaren van het boek gedrukt. De beroemde illustraties van Hugo Steiner-Prag werden hier voor het eerst aan de uitgave toegevoegd. Steiner-Prag (hij voegde Praag zelf aan zijn naam toe) schreef een open brief aan Meyrink als voorwoord bij een uitgave van *Der Golem* van 1932 (het jaar van Meyrinks dood), een eerbetoon aan de schrijver en een herinnering aan de wandelingen die ze samen maakten door het toverachtige en magische Praag, eigenlijk voor hen toen al een *Welt von Gestern*.
Het lange proces dat vooraf ging aan de publicatie van Meyrinks *Der Golem* laat zien hoe de schrijver van korte verhalen zich ontwikkelde tot een romanschrijver. Meyrink begon al in 1907 met het schrijven van de eerste ontwerpen en schetsen die uiteindelijk in zijn eerste roman zouden terechtkomen en werkte gedurende zeven jaar aan een roman die eerst *Der Stein der Tiefe* als titel had. Voorpublicaties van delen van *Der Golem* volgden in 1911 in het tijdschrift *Pan*, waaronder het latere hoofdstuk *Prag*. Meyrinks beschrijving van het ghetto als een levend wezen, en de verschillende episoden en autobiografische elementen die in het portret van Praag worden uitgewerkt, leidden uiteindelijk tot het grotere structurele concept van de roman.

4 Gustav Meyrink, *Das Grillenspiel*, in: *Stimmen der Völker. Meisternovellen der Weltliteratur*, Heft 7, Gauting bei München 1947
Twee jaar na de Tweede Wereldoorlog was het Meyrinks vriend, Friedrich Alfred Schmid Noerr, die een speciale Meyrink uitgave verzorgde voor de serie *Stimmen der Völker*. De betrekkelijk goedkope uitgave heeft toch een aantal geslaagde illustraties bij de Meyrink verhalen.
Vier weken vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, 1 juli 1914, verzendt Johannes Skoper zijn reisverslag in een brief aan professor Goclenius en zijn team wetenschappers (Skopers collega's) voor het natuurwetenschappelijk

museum. De collega's lezen het verhaal van Skoper over wat hij meegemaakt heeft in Tibet, waar hij een nieuw soort witte krekel heeft ontdekt. Skoper bezocht er een machtige Tibetaanse duivelspriester, een Dugpa ('Er löst und bindet'). De Dugpa vraagt hem of hij de 'Grillenzauber' wil aanschouwen. Skoper, met de scepsis van de wetenschapper, denkt het allemaal te doorzien. Het is volgens hem een oude truc. De Dugpa vraagt hem om een doek, maar omdat hij die niet bij zich heeft legt hij de kaart van Europa neer, waarop de krekels vervolgens een massale moordpartij uitspelen ... «in der Phantasie verwandelte sich der zukkende Grillenhaufen in Millionen sterbender Soldaten.» Skoper voelt zich tenslotte verantwoordelijk voor het veroorzaken van het begin van de oorlog. Hij sterft onderweg, maar de krekel die hij meegestuurd had in de brief leeft nog en ontsnapt. Een van de wetenschappers ziet, het is inmiddels oorlogstijd, een merkwaardige wolk opstijgen die lijkt op de Dugpa, met een groen gezicht en een rode kap ... «man könnte noch abergläubisch werden auf seine alten Tage.»

5 Autograaf: Gustav Meyrink, *Der weiße Dominikaner*
De autograaf van de roman *Der weiße Dominikaner* werd ca. 1985 door de BPH in New York verworven. Mogelijk stamt het uit bezit van Duitse emigranten en is het in New York in de crisistijd midden of eind jaren dertig nog verkocht. In 1925 werd een bladzijde van het handschrift nog afgebeeld in het tijdschrift *Uhu* van de uitgeverij Ullstein. In dit verband is het wellicht interessant om te vermelden dat Meyrinks joodse advocaat en buurman in Starnberg, Robert Held, in 1939 naar New York emigreerde. Held had in 1923 een presentexemplaar van de gedrukte roman met een opdracht van Meyrink ontvangen. Held keerde in 1971 naar Europa terug. Of Held de autograaf mee nam naar New York is niet duidelijk, maar een poging om het handschrift te verkopen kan ten grondslag hebben gelegen aan het feit dat het in de Verenigde Staten opdook en het zich niet meer, als andere autografen van romans en verhalen van Meyrink, in de nalatenschap bevond.

6 Franz Spunda, *Das ägyptische Totenbuch. Ein nekromantischer Roman*, München 1924
Twee romans van de Weense schrijver Franz Spunda (1889-1963), *Der gelbe und der weiße Papst* (1923) en *Das ägyptische Totenbuch. Ein nekromantischer Roman* (1924) pasten in de serie uitgaven van magische literatuur die Meyrink verzorgde voor Rikola Verlag in de jaren twintig. Spunda, een succesvolle schrijver van 'Phantastische Literatur', was een contact van Meyrink uit de Praagse tijd. Hij wordt geassocieerd, net als Meyrink, met schrijvers als Karl Hans Strobl, Hans Heinz Ewers en Otto Soyka. Spunda schreef een reeks van esoterische en historische romans, waaronder romans over Giordano Bruno en Jacob Böhme (aanwezig in de BPH). De roman over Bruno bevat ook passages waarin John Dee en Edward Kelley worden opgevoerd. In 1928 publi-

ceerde Spunda zijn roman *Baphomet* (de werktitel ook van Meyrinks roman *Der Engel vom westlichen Fenster*) over alchemie en geheime genootschappen en dan vooral de tempeliers.

7 Brief (typoscript) Gustav Meyrink aan [Georg Heinrich] Meyer, 17.10.1927
In deze brief beschrijft Meyrink zijn plannen om een verzameling autobiografische teksten uit te geven onder de titel *Salz*.
Het concept voor de essaybundel *Salz* (Meyrink gebruikte een aantal werktitels) heeft Meyrink beschreven in een brief van 17.10.1927 aan Georg Heinrich Meyer, Verlagsleiter van Kurt Wolff Verlag, toen er sprake van was dat de uitgeversrechten voor al zijn werken zouden worden overgeheveld van de uitgever Grethlein in Leipzig naar Kurt Wolff. Van *Salz* had Meyrink volgens eigen zeggen 200 bladzijden persklaar. Ze zijn niet als zodanig in de Meyrink archieven aangetroffen, maar delen ervan zijn mogelijk wel te identificeren.
«Salz. Dieses Buch soll etwa 320 Seiten bekommen, kann aber bei Weglassung von einigen Artikeln, was allerdings schade wäre, auf 240 Seiten zusammengedrängt werden. Sein Inhalt besteht aus ein paar bereits in Tageszeitungen veröffentlicht gewesenen Essays. × wird sein eine zusammenhängende Schilderung höchst interessanter und spannender Erlebnisse aus meinem Leben, die zugleich – möchte ich sagen: eine Weltanschauung die ich mir zurecht gemacht habe – bedeutet. Ein philosophisch [*sic*] System, könnte man es nennen, aber um Himmelswillen nicht eins im üblich langweiligen Sinne!»

8 Frans Smit, *Gustav Meyrink. Het leven van een geestelijk zoeker en esoterisch denker*, Deventer 1986
De tot nu toe enige Nederlandstalige en Duitstalige! biografie van Meyrink is geschreven door Frans Smit. De biografie *Gustav Meyrink. Het leven van een geestelijk zoeker en esoterisch denker*, werd in de pers ook na verschijnen van de eerste Duitstalige editie, *Gustav Meyrink. Auf der Suche nach dem Übersinnlichen*, goed ontvangen. Smit koos er voor zijn levenbeschrijving te baseren op de toegankelijke documenten in de Meyrink nalatenschap in de Bayerische Staatsbibliothek te München. Het levert een goed gedocumenteerde en succesvolle inleiding op bij de visionaire schrijver Meyrink.

9 Brief Julius Gustav Böhler aan [...] van het Lectorium Rosicrucianum, 20.11.1952
De reactie van Julius Gustav Böhler, de zoon van Meyrinks dochter Sybille uit haar huwelijk met de kunsthandelaar Julius Böhler, op het verzoek van de Rozekruis Pers om werk van Meyrink in de Nederlandse taal uit te geven.
Had Meyrink contacten met Nederland? *Das grüne Gesicht* speelt in Amsterdam maar Meyrink zelf was nooit in Nederland. Gegevens over Amsterdam die nodig waren voor de roman vergaarde Meyrink in *Baedecker* of kreeg hij van vrienden. Werk van Meyrink werd al vroeg in Nederlandse vertaling uitgebracht. In Utrecht verscheen *De Golem* in 1916. *De witte dominicaan*

verscheen voor het eerst in Amsterdam in 1922. Ander werk moest tot na de oorlog op een Nederlandse vertaling wachten. Het Lectorium Rosicrucianum en de Rozekruis Pers legden contact met Meyrinks weduwe Mena en verkregen zo de rechten voor de Nederlandse vertaling van *Der Engel vom westlichen Fenster* (in 1955 verschenen als *De engel van het westelijk venster*) en nog twee romans die later zouden verschijnen. Ook J. van Rijckenborgh noemde de inspiratie die voor hem van het werk van Meyrink uitging in *Er is geen ledige ruimte*.

10 Contract Lectorium Rosicrucianum en Mena Meyrink over de vertaalrechten van *Der Engel vom westlichen Fenster*; Gustav Meyrink, *De engel van het westelijk venster*, Haarlem: Rozekruis Pers 1955.
Het contract (22.1.1953) betreft de vertaalrechten voor drie romans en is ondertekend door Mena Meyrink, haar kleinzoon Julius Gustav Böhler en namens de Rozekruis Pers, Haarlem, door M.C. v.d. Stolpe.
De uitgave door de Rozekruis Pers van *De engel van het westelijk venster* was de eerste van de na-oorlogse uitgaven van werk van Meyrink. In de jaren tachtig en negentig verschenen meerdere uitgaven en heruitgaven van werk van Meyrink bij de Rozekruis Pers in Haarlem. Na *De engel* werden achtereenvolgens gepubliceerd: *De klokkenmaker* in: *De nieuwe jeugd*, 8. Serie Nr. 1, 1970; *De witte dominicaan. Uit het dagboek van een onzichtbare*, 1978; *De vier maanbroeders / De klokkenmaker. Twee verhalen*, 1982; *Het groene gezicht*, 1990; *Walpurgisnacht*, 1999. In 2008 verschijnt ter gelegenheid van het Meyrink symposion bij de Rozekruis Pers de levensbeschouwelijke tekst *De verandering in het bloed*, een vertaling van *Die Verwandlung des Blutes.*

'Wie gelooft dat hij het leven heeft omwille van zijn nageslacht, beliegt zichzelf. Het is niet waar: de mensheid heeft geen vooruitgang gemaakt. Het lijkt maar zo. Zij heeft slechts enkele individuen voortgebracht die werkelijk zijn vooruitgegaan. In een kring lopen betekent: niet vooruit komen. Wij moeten de kring doorbreken, anders hebben wij niets gedaan. Zij die wanen dat het leven begint met de geboorte en eindigt met de dood – waarlijk, die zien de kring niet; hoe zouden zij hem dan kunnen doorbreken!'

